

KÂZIM TAŞKENT KLASİK YAPITLAR DİZİSİ

Thomas de Quincey

İNGİLİZ
POSTA ARABASI

Çeviren: Mehmet H. Doğan

İngiliz Posta Arabası 19. yüzyıl İngiliz deneme yazarı ve eleştirmenlerinden Thomas de Quincey'nin başından geçen olaylardan yararlanarak yazdığı ilginç yapıtlarından biridir. Adını ilk kez 1821'de yayımladığı *Bir İngiliz Afyonkeşin İtirafı* denemesiyle duyuran De Quincey, *İngiliz Posta Arabası*'nda gençlik yıllarında kılıpayı kurtulduğu bir araba kazasında ölümle yüz yüze gelişinin düş gücünü nasıl harekete geçirdiğini çarpıcı bir çağrışım zenginliğiyle dile getirir. Oxford Üniversitesi'nde öğrenci olduğu yıllarda yaptığı araba yolculukları onun için yalnızca üniversite öğrencileriyle öbür yolcular arasındaki sınıfsal ayrımların ayrıntılarını değil, aynı zamanda arabanın hızı, oturma yerlerinin özellikleri ve şiddetin korkunçluğunu gerçeküstücü bir dille anlatması için bir çıkış noktasıdır. Gene böyle bir posta arabasının İngiliz sarayı tarafından Çin İmparatoruna armağan edilmesinin yol açtığı garip olaylar De Quincey'nin elinde nerdeyse *Binbir Gece Masalları*'nın sürükleyici anlatımıyla okurlara aktarılır.

Thomas de Quincey
İNGİLİZ POSTA ARABASI

Thomas de Quincey
İNGİLİZ
POSTA ARABASI

Çeviren:
Mehmet H. Doğan

Yapı Kredi Yayınları - 232
Kâzım Taşkent
Klasik Yapıtlar Dizisi - 5

İngiliz Posta Arabası / Thomas de Quincey
Özgün Adı: The English Mail-Coach
Çeviren: Mehmet H. Doğan
Redaksiyon: Cevat Çapan

Kapak Tasarımı: Mehmet Ulusel

Baskı: Şefik Matbaası
Marmara Sanayi Sitesi M Blok No: 291 Ekitelli/İstanbul

1. Baskı: İstanbul, Mayıs 1993
3. Baskı: İstanbul, Nisan 2006
ISBN 975-08-1051-1

© Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş., 2006
Bütün yayın hakları saklıdır.

Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında
yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş.
Yapı Kredi Kültür Merkezi
İstiklal Caddesi No. 285 Beyoğlu 34433 İstanbul
Telefon: (0 212) 252 47 00 (pbx) Faks: (0 212) 293 07 23
<http://www.yapikrediyayinlari.com>
e-posta: ykkultur@ykykultur.com.tr
İnternet satış adresi: <http://yky.estore.com.tr>
www.teleweb.com.tr

İçindekiler

Önsöz • 7

I. Hareketin Görkemi • 13

II. Ani Ölüm Hayali • 39

III. Daha Önceki Ani Ölüm Teması

Üzerine Kurulu Düş-Füğü • 56

Haşiye • 65

ÖNSÖZ¹

İngiliz deneme yazarı Thomas de Quincey 1785'te Greenheys, Manchester'da doğdu, 185m9'da Edinburgh'da öldü. Çağdaşı deneme yazarları Charles Lamb ve William Hazlitt kadar ünlü olmasına karşın İngiliz edebiyatında *Confessions of an English Opium-Eater* (Bir İngiliz Afyonkeşin İtirafı), *Autobiographic Sketches* (Özyaşamsal Yazılar), *Suspiria de Profundis*, *On Murder Considered as One of the Fine Arts*, (Güzel Sanatlardan Biri Olarak Adam Öldürme), *The English Mail-Coach* (İngiliz Posta Arabası) gibi özgün denemeler, *On the Knocking at the Gate in Macbeth* (Macbeth'te Kapının Vuruluşu Üzerine) ve *Reminiscences of the English Lake Poets* (İngiliz Göl Şairleriyle İlgili Anılar) gibi eleştirel denemeler bırakmış, dilinden çok yazdıklarıyla ilgi çekmiş ve ünlenmiş ilginç bir yazardır. Onun "Biçem" ve "Retorik" üzerine denemelerinin edebiyata en güzel kuramsal katkılar oluşturduğunu söyleyenler de vardır.

Mina Urgan, De Quincey'yi yazın dünyasına tanıştıran *Confessions of an English Opium-Eater*'in İngiltere dışındaki etkileri konusunda şunları yazıyor:

"*Confessions of an English Opium-Eater* 1822'de yayımlanır yayımlanmaz, yalnız İngiltere'de değil, tüm Avrupa'da büyük ilgi uyandırdı. O kadar ki, o sıralarda on sekiz yaşında olan Alfred de Musset, De Quincey'nin kitabını *L'Anglais Mangeur D'Opium* (Afyon Yutan İngiliz) adı altında Fransızcaya çevirdi. Ne var ki, Musset kendi kişisel fantezilerini De Quincey'nin metnine eklediğinden ve birçok yeri uydurduğundan, gerçek bir çeviri sayılamaz bu. Daha sonraları De

1 Önsöz'ün yazılmasında, *The Norton Anthology of English Literature*'ün dördüncü basımından (1979) ve Prof. Dr. Mina Urgan'ın *İngiliz Edebiyatı Tarihi*'nin II. cildinden yararlanılmıştır.

Quincey'nin kitabına büyük bir hayranlık duyan başka bir Fransız şairi, Charles Baudelaire, *Les Paradis Artificiel*'in "Le Mangeur d'Opium" adlı uzun bölümünde, *Confessions of an English Opium Eater*'dan birçok parçayı çevirip yorumlayarak, De Quincey'den geniş çapta yararlandı." (*İngiliz Edebiyatı Tarihi II*, s. 376)

De Quincey'nin o dönemin bir başka Fransız yazarını, Gérard de Nerval'i de etkilediği; çağdaş Fransız şairlerinden Apollinaire'in *Gors de Chasse (Av Boruları)* adlı şiirinde De Quincey'nin Ann adlı, ömür boyu aradığı bir kıza olan sevdasını anlattığı da bilinmektedir.

De Quincey'nin yazdıkları doğrudan yaşamından kaynaklandığı için bunları anlamanın en güzel yolu, bu yaşamı tanıtmaktan geçer.

Babası varlıklı bir tüccardı, ama Thomas henüz 7 yaşındayken öldü. Özellikle Latince ve Yunancada erken yetişmiş, disipline ve tek düze yaşama uyumsuz, kesin karar verme anında paniğe kapılan içedönük bir çocuk olan Thomas, 16 yaşındayken okuldan kaçtı ve bir yaz boyu Galler'de başıboş dolaştıktan sonra ailesiyle ilişkisini hepten kopararak Londra'ya gitti. 17 yaşında, yalnızlık ve yoksulluk içinde korkunç bir kış geçirdi, iki ay sokaklarda yattı, sokak orospularıyla arkadaşlık etti. Bu sokak kadınlarından biri olan Ann onun hayatını kurtardı. *Confessions of an English Opium-Eater*'da şunları okuyoruz:

"...Bir başka kişi daha vardı o sıralar; o günlerden beri o kadar aradığım halde, ne yazık, bir türlü izini bulamıyorum. Bu kişi genç bir kadındı, orospuluktan kazandıklarıyla yaşamını sürdüren o mutsuz sınıftan biriydi. Açıkça söylemekten utanmıyorum, utanmak için bir neden görmüyorum, o günlerde böyle karayazgılı birçok kadın tanıdım, dostluk ettim onlarla. Okuyucu bu açıksözlülüğe ne gülmek ne de kaş çatmak zorunda. Çünkü, –klasik edebiyatı bilenlere şu Latin atasözünü anımsatmaya gerek yok: "Sine Cerere...etc."²– kesemin o zamanki durumuna göre benim bu türlü kadınlarla ilişkimin kirli, pis bir ilişki olamayacağı pekâlâ varsayılabilir. Ama gerçek şu ki, hayatımda hiçbir zaman, insan biçimindeki herhangi bir yaratığa dokunmak ya da yaklaşmakla kendini kirlenmiş sayacak bir insan olmadım ben..."

2 Sine Cerere et Baccho friget Venus: Ceres ve Bacchus (yiyecek ve şarap) olmazsa aşk soğur.

Londra'da geçirdiği bu korkunç günlerde gördükleri, öğrendikleri korkulu düşlerinden bir daha ayrılmayan şeyler oldu. Ailesiyle barıştı, Oxford Worcester College'a girdi. 1803 ile 1808 yılları arasında kesintilerle okudu burada. O sıralar üniversitenin ders programları içine girmeyen İngiliz Edebiyatı ve Alman dili gibi konulara verdi kendini. Bitirme sınavlarının tam ortasında, sözlü sınav korkusundan, aniden ayrıldı üniversiteden.

De Quincey gençliğinden beri, Göl Şairleri diye tanınan Wordsworth, Coleridge ve Southey'nin ateşli bir hayranıydı. Onlara yakın olmak için Grasmere'a taşıdı evini. Wordsworth'lerle dostluk kurdu. Daha sonra onlarla ilgili anılarını *Reminiscences of the English Lake Poets*'te anlatacaktır. Tam bir köy yaşamı sürdüğü burada toprak sahibi bir çiftçinin kızı olan Margret Simpson'a âşık oldu ve evlendi. Bu evlilik Wordsworth'lerden uzaklaşmasına neden oldu, geçim sıkıntısı daha da büyüdü. Oxford'dayken 1804'te baş ağrılarına ilaç olarak almaya başladığı afyon alışkanlığı bundan sonra tam bir bağımlılığa dönüştü ve yaşamının sonuna kadar afyonun dozunu ve alış sıklığını birçok kez azaltmayı başardığı halde tam olarak kurtulamadı ondan. Çeşitli bedensel rahatsızlıklara (romatizma, diş ağrısı, mide rahatsızlığı, yılcık, gut... vb.) şimdi yoksulluk, umutsuzluk da binince aldığı laudanum (afyon ruhu-alkolde eritilmiş afyon) dozları giderek artıyordu. Daha sonra bütün denemelerinin dokusuna yayılan korkulu düşler, düşlemler, korkunç hayaller bu afyon bağımlılığı günlerinin ya da dozunu azaltmanın verdiği acıların, sıkıntıların doğurduğu şeylerdir.

Nihayet 36 yaşında, geçimini sağlamak için yazmaya başladı. *London Magazine*'e iki tefrika olarak yazdığı *The Confessions of an English Opium-Eater* (1821) birden ün kazandı ona; hemen kitap olarak basıldı, ama pek para kazanamadı bundan. De Quincey 1856'da yazdıklarının toplu basımı için kitabı yeniden gözden geçirip hemen hemen iki katına genişlettiği halde, kitap bu haliyle ne kendisinin ne de okuyucunun gözünde, ne içtenlik ne de artistik ustalık yönünden ilkinin yerini dolduramadı. *London Magazine*'e çeşitli konularda birçok yazı yazdıktan sonra, 1828'de, *Blackwood's Magazine*'de yazmak üzere Edinburgh'a taşındı. Margaret Simpson'dan olan sekiz çocuğunu ölümden ve

açlıktan korumak için, çılgınlar gibi, para getirecek her konuda yazılar yazıyordu. Doğuştan gelen kararsızlığı, melankolik doğası, afyon bağımlılığının verdiği korkular, alacaklılardan kaçma çabaları, borçları yüzünden hapse düşme tehlikesi yaşamını ehen-neme çeviriyordu. Ancak annesi ölüp de kendisine küçük bir devamlı gelir bıraktıktan sonra, yani 60'larında, kendisine bağlı ve becerikli kızlarının bakımı altında nispeten rahat ve özgür bir yaşama kavuşabildi. Son on yılda bütün zamanını "Toplu Basım" için denemelerini toplamak, düzeltmek ve genişletmekle geçirdi. Yazılarının "Toplu Basım"ının son cildi 1860'ta, ölümünden sonra yayımlandı.

De Quincey, görünüşte düzensiz yaşamına, ilaç bağımlılığına, yazdıklarının sansasyonel içeriğine karşın bir bohem değil, tersine sadık bir muhafazakâr, toplumsal kurallara bağlı katı bir ahlakçı, inatçı bir Tory (Muhafazakâr Parti yandaşı) ve İngiliz Kilisesine bağlı bir dindardı. Bu utangaç, sıkılgan küçük adamın kibar, ince davranışları gerisinde, yüzeydeki kararsızlığın ve korkaklığın altında, onca umutsuz savaşımdan yılmayan sert ve cesur bir insan yatıyordu. Yoksunluk içinde geçen bir yaşamı 74 yıl inatla sürdürmesinin nedeni ancak buna bağlanabilir.

İmzasız yazılarının hemen hepsi tarih, politika, ekonomipolitik, felsefe üzerine aceleyle yazılmış gazete yazılarıydı, bunlar ancak yazın araştırmacılarının ilgisini çekiyor bugün. Bunun yanında çağdaşı Alman yazar ve düşünürler üzerine yorumları ve onlardan yaptığı çeviriler, İngiliz okuruna Alman yazını tanıma olanağı sağlamıştı. Ama De Quincey'nin bir denemeci olarak asıl değeri, günlük gerçeklerden ya da özyaşamsal gereçlerden yola çıkıp ölüm üzerine düşlemlere (*Güzel Sanatlardan Biri Olarak Adam Öldürme*) ya da düşlerinde gördüklerinden oluşan, özellikle işlenmiş, parlak, korkutucu bir anlatıma (*Bir İngiliz Afyonkeşin İtirafı, Özyaşamsal Yazılar, Suspiria de Profundis, İngiliz Posta Arabası*) ulaştığı metinlerde ortaya çıkıyor. O bu metinlerde Thomas Browne, Jeremy Taylor ve John Milton gibi 17. yüzyıl İngiliz yazarlarının süslü düzyazı biçimini yeniden canlandırmıştır. De Quincey'nin, ağır ağır gelişen cümle ve paragraflardan, birbiri içine girmiş cümleciklerden, deyimlerden, ses yinelenmelerinden oluşan girişik metni, çağdaş okur için, onun

büyük bir biçemci olarak eski ününü sürdürmesine yetmemektedir. Ama bu girişik metinden taşan şiirsellik, düşlerini, karabasanlarını ve düşlemlerini anlatışındaki görkem, ruhsal sorunlarını dile getirişindeki gerçekçilik onu hâlâ ilgiyle okunacak usta bir deneme yazarı saymamıza yeter. O, bütün kaba gariplikleriyle, korkularıyla, insanı dört bir yandan kuşatan suçluluk ve yabancılaşma duygusuyla insan bilincinin karanlık yanını İngiliz edebiyatına ilk kez açmıştır. De Quincey, Freud'dan çok önce şunları yazmıştır, *İngiliz Posta Arabası*'nda:

“Düşlerde, belki de gece yarısı derin uykudaki birinin bir an bilinçte parıldamış, ama her şey biter bitmez bellekte kararmış, gizli bir çatışmanın etkisi altında, gizemli ırkımızın çocuklarından her biri, ilk kovuluş ihanetini kendi yönünden tamamlar.”

Bir deneme yazarı olarak De Quincey, düşlerin anlatımında bugün bile erişilmesi güç bir ustalık gösterir. Konusu hayallerin zamandizinsel bir anlatımı, sergilenmesi ve açıklanması yerine, onların dile getirilmesi, değiştirilmesi ve başka hayallerle zenginleştirilmesi gibi müzik sanatına özgü bir yol izler. *İngiliz Posta Arabası*'nda III. Bölüm “*Daha Önceki Ani Ölüm Teması Üzerine Kurulu Düş-Fügü*” adını taşır. Otuz yedi yıl önce, gecenin en sessiz ve en yalnız bir saatinde tanıştığı olduğu, ama sonucunu kesinlikle öğrenmediği bir kaza, kazadaki genç kız ve delikanlı bir daha terk etmez düşlerini: kaza, bir sis perdesi ardından, tıpkı bir füg'de olduğu gibi, çeşitli biçimlerde, giderek birbiri içine giren çeşitli temalar altında tekrarlanır. Son bölümde anlatılan beş ayrı düş, aynı düşün değişik olay örgüsü içinde, büyük bir şiirsellikle dile getirildiği bir tek düş gibidir. Bu düşte peşinde koştuğu, tehlikelere karşı korumaya, kurtarmaya çalıştığı, ama başaramadığı genç kızın, kız çocuğunun, kadın boyunda bir kız çocuğunun, Quincey'nin, 17 yaşında Londra'da yitirdiği, bütün yaşamı boyunca aramasına karşın bir daha bulamadığı Ann olabileceğini düşünmek, yazarın düşle gerçek arasında kurduğu bağlar göz önünde tutulursa pekâlâ olasıdır.

İngiliz Posta Arabası,³ De Quincey'nin dilimizde yayımlanan ilk kitabı. Dahası, De Quincey'den ilk çeviri denemesi denilebilir. Onun süslü, girişik dilini, başka bir dile aktarılması zor

3 İlk kez 1849'da *Blackwood's Magazine*'de yayımlanmıştır.

şiiresel biçemini aşına ne derece uygun verebildiğim, okurların karar verebileceği bir şey. Ama ben *İngiliz Posta Arabası*'nın deneme anlayışımıza olumlu katkılarda bulunacağına inanıyor, Quincey'den çevirilerin sürmesini diliyorum.

Mehmet H. DOĞAN

I. HAREKETİN GÖRKEMİ

Oxford'a girmemden yirmi yıl ya da daha uzun bir süre önce, o zamanlar Bath milletvekili olan Mr. Palmer, kuyruklu yıldızlardaki garip insanlara ne denli ucuz gelirse gelsin, küçük gezegenimiz Yeryüzü'nde başarılması çok güç iki şey yapmıştı: posta arabalarını bulmuş ve bir dükün kızıyla evlenmişti. Bu nedenle de, sürat ve zamanlama gibi iki büyük savda posta arabalarından hemen sonra gelen, Jupiter'in uydularını bulmuş (ya da keşfetmiş, aynı şey)¹, ama öte yandan bir dükün kızıyla *evlenmemiş* olan Galileo'dan iki kez daha büyük bir adamdı.

Mr. Palmer'ın örgütlediği şekliyle bu posta arabaları, o günden sonra gördüğüm düşlerin allak bullak olmasında büyük bir payı olduğu için, benim tarafından kılı kırk yaran bir dikkate hak kazanmıştır: önce, o zamana kadar eşi görülmemiş hızdan dolayı – çünkü hareketin görkemini, şanını ilk kez onlar ortaya çıkarmıştır; ikincisi, lamba ışığı ile ıppsız yollardaki karanlık arasında, göz üzerindeki büyük etkilerinden dolayı; üçüncüsü, bu posta hizmeti için seçilmiş atlar sınıfında çoğu kez sergilenen hayvansal güzellik ve güçten dolayı; dördüncüsü, sonsuz mesafelerin² ortasında – fırtınaların, karanlığın ve tehlikenin ortasında – ulusal bir sonuca yönelik kararlı bir işbirliğiyle bütün engelleri aşan merkezi bir beynin bilinçli varlığı yoluyla, bir hizmet veriyorlardı bınkar. Duygularımı sorarsanız, bu posta hizmeti, hiçbirini birbirine aldırmayan, bunun için de uyumsuzluğa düşme tehlikesi içinde, ama hepsi de bir büyük yöneticinin o yüce *baton*'una³ köleler gibi boyun eğen bin enstrümanın, sağlıklı bir hayvanın gövdesinde kalbin, beynin ve akciğerlerinkine benzer

kusursuz bir uyuma ulaştığı güçlü bir orkestraymış gibi konuşuyordu. Ama son olarak, bütün o birlik içinde beni en çok etkileyen o özel şey, —şu ana kadar, Mr. Palmer'ın posta arabası sisteminin benim düşlerim üzerinde, dehşeti ve korkunç güzelliğiyle estirdiği rüzgârı da buna bağlayabilirim— o sıralar bu sistemin yerine getirdiği müthiş *politik* misyonda yatıyordu. Posta arabası, vahiy şişçelerinin açılışı gibi, 'Trafalgar'dan, Salamanca'dan, Vittoria'dan, Waterloo'dan gelen yürek sarsıcı haberleri, ülkeye yayan araç demekti.

Bu büyük olayları yayan bir ulusal örgüt olarak posta arabasının kendisi, böylece yaygın bir etkinlik de kazanınca, tutkulu bir yürek için tinselleşmiş, yücelmiş bir şey haline geldi; tabii ki, o günlerin Oxford'unda *bütün* yürekler tutkuluydu, herkes (hemen hemen herkes) delikanlılık günlerini yaşıyordu çünkü. Çoğu üniversitede bir tek kolej vardır; Oxford'daysa, hepsi de, kuşaklarının *élite*'i⁴ genç insanlarla dolu yirmi beş kolej vardı; çocuk değil, erkek: hepsi on sekizin üstünde. Bu çok sayıda kolejin bazılarında, kurallar, öğrencinin "kısa devreler" denilen dönemler izlemesine izin veriyordu; yani, Michaelmas, Lent, Easter ve Act devreleri, hep birlikte, doksan bir gün, ya da on üç hafta tutuyordu. Bu kesintili kalış süresi içinde, bir öğrenci, yılda dört kez memleketine gitmek için bir neden bulabiliyordu. Bu da gidiş-dönüş sekiz yolculuk demekti. Fakat evleri, adadaki bütün cyaletlere dağılmış olduğu ve çoğumuz Majestelerinin postasından başka arabalara gönül indirmedığımız için, Londra dışında hiçbir kent, Mr. Palmer'ın kuruluşuyla Oxford kadar yaygın bir bağ kurduğunu ileri süremezdi. Anımsıyorum, Oxford'dan her gün en az üç posta geçerdi, yani, Worcester, Gloucester ve Holyhead postaları. Bu yüzden, sistemin nasıl işlediğinin ayrıntılarını birazcık olsun incelemek, ortalama her altı haftada bir yolculuk yapan bizlerin doğallıkla ilgisini çekiyordu. Bu ayrıntılardan bazılarının Mr. Palmer'la hiçbir ilgisi yoktu; bunlar konaklama yerlerinin kendi özel çıkarları için çıkardıkları tüzüklerle, araba içi yolcuların kendilerinin o yüce ayrıcalıkları açıkça görülsün, anlaşılsın diye koyduğu, aynı derecede sert başka tüzüklere dayanıyordu. Bu sonuncular bizde horgörü uyandıracak şeylerdi; horgörüden sistemli başkaldırmaya geçiş de fazla zaman almadı. O zamana ka-

dar, yani 1804 ya da 1805'e (Trafalgar yılı) kadar, (II. Charles döneminden gelen, bütün kamu arabalarıyla ilgili eski bir gelenek olarak) içerde yolculuk eden dört kişinin, o anlı şanlı dörtlünün, insan ırkının bir tür porselenini oluşturduğu; dışardaki o zavallı üç toprak kapla bir tek nezaket sözcüğü etseler, saygınlıklarının tehlikeye düşeceği gibi değişmez bir fodullukları vardı. Hatta dışardaki bir yolcuyla tekmelemiş olmak bile, bu işte dahil olan ayağı lekelemek gibi kabul edilebilirdi, o kadar ki, ayağa eski safkan halini geri vermek için, belki de, Parlamento'dan bir yasa çıkması gerekirdi. İş böyleyken, dıştaki üç kişinin üçünün de (o Parya üçlüsü) o kutsanmış dört kişiyle aynı kahvaltı masasına ya da aynı yemek masasına oturmak için yaptığı boşuna girişimdeki –ki *olmuş* bir şeydi bu– dehşeti ve ihanet duygusunu hangi sözcükler dile getirebilirdi ki? Böyle bir girişime ben kendim tanık oldum; ve bu olayda, hayırsever bir yaşlı bey, dıştakilerin hemen önümüzdeki geçici mahkemede bu suç girişiminden yargılanacak olurlarsa, mahkemenin bu suça bir ihanetten çok bir cinnet ya da *delirium tremens* vakası olarak bakacağını söyleyerek üç kutsal yoldaşını yatıştırmaya çalışmıştı. İngiltere, güçlü demokrasisini bir yöne sokmaya çalışırken, gösterdiği büyüklüğü büyük ölçüde, toplumsal yapısındaki aristokrat ögenin derinliğine borçludur. Buna gülecek insan değilimdir ben. Ama bazan, hiç kuşkusuz, çok komik biçimlerde dile geliyor bu. Demin sözünü ettiğim o girişimde, dıştakilerin kendilerini adamakıllı kaptırdığı olay öyle bir seyir kazandı ki, garson onları birtakım işaretlerle ayrıcalıklı *salle à manger*'den⁵ uzaklaştırmaya çalışırken, “Buradan, ahbaplar,” diye şakıyor ve sonra da bu ahbabları mutfağa doğru çekiyordu. Ama bu oyuna her zaman uyulmadığı da oluyordu. Ender de olsa bazan bu istenmeyen konukların, alışılmıştan daha güçlü ya da alışılmıştan daha kötü niyetli oldukları için killarını kıpırdatmadıkları, ortak salonda bir köşeye kendileri için ayrı bir masa kurdurtmaya kadar gittikleri oluyordu. Yine de, onları yüce masada, ya da *kürsü*'de oturanların gözlerinden uzağa yerleştirebilecek kadar yüksek bir paravana bulunabilirse, o zaman bizim bu üç toprak kabın, bir hile-i şer'iyec olarak, orada olmadıkları varsayılabilirdi. Göze görülmeyen nesnelere var olmayan nesnelere aynı mantık yorumuyla yönetildikleri genç

kuralına uyarak, porselen adamlar bunları görmezlikten gelebiliyorlardı.

O sıralar, posta arabaları böyle kullanıldığına göre, biz genç Oxfordluların elinden ne gelebilirdi? Bizler –çoğu kez çok şaibeli tipler olan içerdekilere bile küçümseyerek bakan, aristokratın aristokrati bizler– kendi isteğimizle dışarı çıkarak bu saygısız, çirkin davranışı mı destekleyecektik? Giysilerimiz ve davranışlarımız genellikle bizi “ayaktakımı”ndan (o dönemde “snob”lara verilen bir ad)⁶ olduğumuz şüphesinden koruyor idiye de, gerçekte aldığımız yere göre tamamen öyleydik. Ay tutulmasının koyu gölgesine batmamışsak da, en azından onun yarı karanlığının etkelerindeydik. Tiyatrolarla benzerlik aleyhimize işliyordu – gerektiğinde yüksek loca fiyatlarını ödeyip yer değiştirme olanağı elinde olduğu için, hiç kimsenin arka koltukların ya da galerinin sıkıntılarında yakınmaya hakkı yoktur. Fakat bu benzerliğin doğruluğu tartışmalıydı bizim için. Tiyatroyu ele alırsak, tiyatro eleştirmenliği amacı yönünden arka koltukların daha elverişli olduğunu varsaymadıkça, düşük fiyatlı yerlerin herhangi bir çekiciliği olduğu ileri sürülemez. Ama tiyatro eleştirisi ya da muhabirliği ender bir durumdur. Çoğu kimse için önemli olan tek şey, yerin fiyatıdır. Posta arabasının dışınınsa kendine özgü, sözle anlatılmaz yararları vardır. Bizler bunlardan vazgeçemedik. Daha yüksek bir fiyatı seve seve ödeyebilirdik, ama içerde yolculuk etmenin koşullarıyla ilişkili fiyatı, hayır; bu koşulları katlanılmaz buluyorduk. Temiz hava, görüş özgürlüğü, atlara yakınlık, oturma yerinin yüksekliği: bizim istediğimiz şeyler bunlardı; ama hepsinden çok da, arada bir arabayı kullanma fırsatını ele geçirmek gibi bir beklentimiz vardı.

Sıkıntımız buradaydı; bu sıkıntının zoruyla, posta arabasının farklı bölmelerinin gerçek niteliği ve değeri üzerine bir soruşturma başlattık. Bu soruşturmayı metafizik ilkelere yönetiyorduk; ve inandırıcı bir biçimde anlaşıldı ki, arabanın, bazı zayıf insanların çatı katı, bazılarınınnsa tavanarası dediği üst kısmı, aslında kabul salonuydu; bu salondaysa, arabacının yanı başkoltuk ya da divandı; oysa geleneksel olarak beylerin oturabileceği tek yer olan *iç bölümün*, aslında kılık değiştirmiş bir kömürlük olduğu ortaya çıktı.

Büyük zekâlar sıçramalar yapar. Aynı düşünce, Çin İmparatorunun zihninde çakalı da pek uzun zaman olmamıştı. Bu ülkeye gönderdiğimiz ilk elçinin yanında götürdüğü hediyeler arasında bir saltanat arabası da vardı. Araba, III. George'un kişisel hediyesi olarak özellikle seçilmişti; fakat bunun tam olarak nasıl kullanılacağı Pekin için son derece gizemli bir şeydi. Elçi, aslında (Lord Macartney), bu konuda bazı eksik açıklamalar yapmıştı; ama, Ekselansları tam huzur dan ayrılırken bunları yanındakilere diplomatik bir fısıltıyla anlattığı için, İmparator hazretleri yeterince aydınlanamamış, bunun üzerine bu büyük devlet sorununu danışmak üzere bir bakanlar kurulu toplantısı gerekmişti: "İmparator nerede oturacaktı?" Seyis yerindeki örtü alışılmamış derecede göz kamaştırıcıydı; ve biraz bu düşünceyle, biraz da arabacı yeri aya en yakın, oturulacak en yüksek yer olduğu, ve yadsınamaz bir biçimde en önde olduğu için, alkışlarla burasının imparatorluk tahtı olduğu kararına varıldı; arabayı süren sefil de nerede bir yer bulursa oraya tüneyebilirdi. Sonuçta, atlar koşuldu ve Majesteleri İmparator, sağına hazine birinci lordunu, solunaysa birinci soytarısını alarak, boru sesleri arasında yeni İngiliz tahtına heybetle kuruldu. Bu görünüm karşısında başı göklere erdi Pekin'in; gösteri için bizzat orada bulunan renkli insanlar içinde, durumdan hoşnutsuz yalnızca bir kişi vardı, o da arabacıydı. Bu isyankâr kişi cesaretle bağıırıyordu, "*Ben nereye oturacağım?*" Fakat onun bu dik başlılığına öfkelenen danışma kurulu, oybirliğiyle arabanın kapısını açtı ve tekmellerle içeri soktu arabacıyı. Arabanın içi tamamen onundu; ama açgözlülüğün bu kadarı olmazdı, adam hâlâ hoşnut değildi. Pencereden İmparatora doğru, uygun bir dille, "Ben diyorum ki," diye bağıırıyordu, "Ben diyorum ki, dizginleri nasıl tutacağım?" – "Nasıl tutarsan tut," diye cevap verdi İmparator; "keyfimi bozma benim, adam. Dizginleri nasıl tutacakmış? Pencereden tut, anahtar deliklerinden tut, ne yaparsan yap." Sonunda bu dik başlı arabacı, arabacıya dur! işareti veren ipi uzatarak bir tür geçici dizgin yaptı; arabayı bu dizginlerle Pekin'in layık olduğu kadar düzgün bir şekilde sürdü. İmparator en kısa yoldan geri döndü; bir daha o tahta çıkmamaya kesin kararlı, tantanayla indi arabadan. Herkesin, Majestelerinin boynunu kırmadan kıl

payı kurtulmuş olmasına topluca şükretmesi buyuruldu; saltanat arabasıysa bundan sonra –okumuşların daha doğru olarak F'i Fi dedikleri– tanrı Fo Fo'ya adak olarak sunuldu.

Genç Oxfordlular posta arabası toplumunun anayasasında o devir için çok önemli, Çinlilerin yaptığına benzer bir ihtilal yaptı. Kusursuz bir Fransız İhtilaliydi bu; *ça ira*⁷ demek için iyi nedenlerimiz de vardı. Gerçekten de, çok geçmeden *çok* popüler oldu bu. “Halk” –biraz saygın, özellikle hoşlanılmayan, sinagoglardaki baş yerlere düşkün olmakla adı çıkmış, iyi bilinen bir tip– bağıra çağıra karşı çıktı bu ihtilale; fakat karşı çıkmanın yararsız olduğu görüldüncce, bizim huysuz dost paldır küldür katıldı ona. Başlangıçta bir tür yarıştı bu aramızda; ve halk genellikle otuzla elli yaşları arasında olduğu için, yaş ortalamamız yirmi olan biz genç Oxfordlulardaydı üstünlük. Sonra halk rüşvete başvurdu: adamlarını yukardaki oturma yerlerinde ısıtma tavaları⁸ olarak kullanan at bakıcılarına, vb. para vermeye başladı. Bilirsiniz, bütün ahlak duygularını sarsıcı bir şeydi *bu*. Rüşvete gelip dayandıysa iş, diyorduk, her türlü ahlakın bir sonu vardır – isterse bu Aristoteles'in, Zeno'nun, Çiçero'nun ya da herhangi bir başkasının ahlakı olsun. Hem ayrıca, ne yararı vardı bunun? Çünkü *biz* de rüşvet veriyorduk. Ve bizim verdiğimiz rüşvet, halkın altı peni'sine karşılık, beş şilingti, genç Oxfordlular yine üstünlüğü ele geçirmiştik. Fakat bu yarış, posta arabasıyla bağlantılı temel ilkeleri yıkıcı bir şeydi. Bütün bir şirkete devamlı rüşvet veriliyor, biri geliyor yeniden rüşvet veriyor, biri geliyor rüşveti artırıyordu; posta arabası alanı, çekişmeli bir seçimde seçim meydanına dönüyordu; bir at bakıcısı, seyis ya da yardımcı-sı, o zamanlar memleketin en bözük ahlaklı insanı olarak kabul ediliyordu.

Halkın kafasında, posta arabalarının giderek artan hızları yüzünden doğal sayılabilecek, ama aslında yanlış olan bir izlenim vardı: bu tip arabalarda dıştaki oturma yeri tehlikeliydi. Buna karşılık, ben de diyordum ki, eğer bir insan, çocukluğunda çingenenin biri, şu ya da şu ayda bilinmeyen bir tehlikeyle karşılaşacaksın dediği için bir sinir hastalığına yakalansa, ve durmadan “Nereye kaçayım, nereye sığınayım? Acep en emin yer hapis hane mi? Yoksa deliler evi mi? Ya da British Museum

mu?” diye sorup dursa, şöyle cevap verirdim ona, “Yo, hayır; ne yapacağını söyleyim sana. Majestelerinin posta arabasında gelecek kırk gün için yerler tut. Orada hiç kimse dokunamaz sana. Diyelim senetlerin vade sonunda rahatsız ediliyorsun –diyelim noterler ve protesto çekenler, astrolojik gölgeleriyle yaşam evini karartan sefil kimselerdir– ben neye şiddetle karşı çıkıyorum, ona bak: her eyalette zaptiyebaşı ya da yardımcısı, *takımıyla* birlikte senin peşinde de olsa, sen posta arabasının üstünden inmez ve yasal ikametgâhını oraya kurarsan, kimse senin kılına dokunamaz. Posta arabasını durdurmak büyük bir suçtur; zaptiyebaşı bile yapamaz bunu. En öndeki atlara *fazladan* bir kırbaç darbesi değmesin bir, (zaptiyebaşını sıyrıp geçse bile fazla önemi yoktur bunun) senin güvenliğinin sağlanmış demektir.” Aslında, sessiz bir evde bir yatak odası yeterince güvenli bir sığınak gibi görünür; ama onun da kendine özgü, çok iyi bilinen sakıncaları vardır: gece soyguncuları, fareler, yangın. Fakat posta arabasına vız gelir bu tehlikeler. Soygunculara verilecek cevap, muhafızın alaybozan tüfeğinin namlusuna yerleştirilmiştir ve tetikte beklemektedir. Fareler mi! posta arabalarında öyle şey bulunmaz, Von Troil’in *İzlanda*’sında⁹ ne kadar yılan bulunursa o kadar; tabii, ara sıra, rezaletini hep benim “kömürlük” dediğim yerde gizleyen bir parlamento faresi dışında. Yangına gelinece, biri dışında posta arabasında yangın görmedim ben; Exeter postasındaydı bu, Devonport’a giden söz dinlemez bir gemici çıkarmıştı. Suç işlemesini önlemeye kararlı yasayı ve yasa yapıcısını takmayan Jack, arabanın çatısının gerisinde, muhafızlarla çene çalacağı, yasak yerlerden¹⁰ birine binmekte diretiyordu. Posta arabalarına karşı bundan daha büyük bir suç olmazdı; ihanetti bu, *lasa majestas* idi, kundakçılığa niyetlenmekti; Jack’in piposundan dökülen küller, mektup torbasının bulunduğu arka bagajdaki samanlar arasına düşünce (hızımızın rüzgârının da yardımıyla), mektup cumhuriyetinde bir ihtilal tehdidi yaratan bir alev yükseldi. Ama bu bile arabacı yerinin dokunulmazlığını bozmaya yetmedi. Arabacı ve ben, yangının bize kadar ulaşmadan önce içerdeki dört yolcuyu dolaşması gerektiğini bilmekten gelen tatlı bir rahatlıkla, görülesi bir güvenle oturuyorduk yerimizde. Vergilius’un *Aeneis* destanından kul-

lanla kullanıla ağızlara gerçekten sakız olmuş bir dizceyle arabacının dikkatini çektim

Jam proximus ardet

Ucalegon

Fakat arabacının eğitiminde Vergilius bölümünün es geçilmiş olabileceğini anımsayarak, belki de şu anda alevlerin içerdeki yolcuyu, bizim değerli kardeşimiz Ucalegon'u sardığını söylercesine yorumladım dizeleri. Arabacı yanıt vermedi, bir yabancı bana Süryanice ya da Kıpti dilinde seslense ben de böyle yaparım; ama yüzündeki belli belirsiz kuşkulu gülümsemeden bunun kendi bileceği bir iş olduğunu ima eder gibiydi, çünkü, rastlantıya bakın ki, yolcu listesinde Ucalegon diye biri yoktu, dolayısıyla arabada yer almış olamazdı.

Gizemli olanla bir noktada birleşmeyen saygınlık hiçbir zaman tam değildir. Postanın devletle ve yönetimdeki hükümetle bağlantısı –apaçık ama yine de tam anlamıyla tanımlanmamış bir bağlantıdır bu– posta kurumunun bütününe resmi bir yücelik veriyordu, bu da yollarda işimize yarıyor ve bizi yerinde olarak bir korku aylasıyla kuşatıyordu. Bu korkular, yasal sınırları eksik bir şekilde belirlendiği için etkisinden yitirmiyordu. Geçiş parasının ödendiği şu kapılara bakın örneğin: nasıl saygılı bir telaşla, nasıl yumuşak başlı bir irkilikle açılıveriyor önümüzde biz yaklaşınca! Yolun doruğuna küstahça saldıran önümüzdeki şu uzun araba ve arabacı kuyruğuna bakın. Ah! hainler, demek bizi iştitemişler henüz; ama, yaklaşmakta olduğumuzu bildiren borumuzun o korkutucu sesi kendilerine ulaşır ulaşmaz, nasıl delice bir korkuyla atlarının başına koşuşuyorlar, kuğu boynu kasnak kuşaklarına hızla basarak gazabımıza nasıl karşı çıkıyorlar, görün. Suçlarının ihanet olduğunu anlıyorlar; her bir arabacı malı mülkü elinden alınma ve aforoz edilme tehlikesi altında hissediyor kendini; altı kuşaktır lkelidir soyu; onun korku ufkunu kaplayacak cellat ve baltasından, kütük ve talaştan başka şey gerek yok. Ne! Şosedde kralın resmi bildirisini geciktirmek, bütün uluslar ve diller arasında gece gündüz akıp duran haber güvenliğini tehlikeye atmak kilise başışıklığı içine mi girecek? –ulusal ilişkilerin soluk alıp verişlerini, alçalıp yükselmelerini, *kalp atışlarını* kesmekle birdir bu. Ya da, suçluların cesetleri, Hı-

ristiyanca gömsünler diye dullarına teslim edilecek, insanların en budalasının bile hayal edeceği şey midir bu? İmdi, gücümüz konusunda uyandırılmış kuşklar, onları belirsizlik içinde bırakarak korkulara salmakta sulh mahkemelerinin en kesin yasa tanımlamalarından daha etkili olabilirdi. Biz (yani, genel posta demek istiyorum) kendi yönümüzden, ayrıcalıklarımız fikrini yüceltmek için, onları küstahça kullanarak, elimizden geleni yapıyorduk. Bu küstahlık, ister onu bir yaptırım olarak vermiş olan yasaya, isterse bu yaptırımı kibirli bir biçimde elinin tersiyle bir kenara iten bilinçli güce dayansın, yücelerden gelen bir buyruk etkisi yaratıyordu; bu buyruğu yerine getiren, her bir küstahlık anında, yetkeye sahip biri gibi saygıyla karşılanıyordu.

Majestelerinin postası bazan sabah kahvaltısından sonra fikir fıkır olurdu; erken kurulan pazarların karmaşası içinde güçlükle yol alırken bir elma arabasını, yumurta yüklü bir arabayı..vb. devirdiği olurdu. Dert ve korku büyük, hasarsa müthiş olurdu. Bu gibi durumlarda ben, olabildiğince, postanın vicdanını ve ahlaki duyarlılığını temsil etmeye çalışırdım; ve yumurta gölü, atların nalları altında ezilirken, ellerimi tüzüntü içinde ileri doğru uzatır, (Marengo'nun sahte¹¹ yankılarından o sıralar çok ünlenmiş sözlerle) şöyle derdim: "Ah! keşke, halinize ağlayacak zamanımız olsa!" – ki açıkça olacak şey değildi bu, çünkü aslında onlara gülecek zamanımız bile yoktu. Bazı hallerde, on bir mile karşılık elli dakikalık bir posta iznine bağlı olan kraliyet postası, sevgi ve taziye törenleri numaralarına yatabilir miydi? Yol kazaları için gözyaşları dökülmesi beklenebilir miydi? İnsanlığı ayaklar altında çiğnemek gibi gelebilir bu; ama sanıyorum, o bunu kendisinin daha zorunlu görevlerini yerine getirirken yapıyordu.

Postanın ahlaki üstünlüğünü yere düşürmemekle, *a fortiori*¹² onun haklarını yukarda tutuyordum; bir görev sorunu olarak, onun emperyal üstünlük önceliğini sonuna kadar götürüyor, feodal güçlerin, bu yüce kurumun fermanlarında pusuya yattığını ima ederek zayıf kimselerin aklını başından alıyordum. Anımsıyorum, bir keresinde, Birmingham'dan bayağı, zevksiz bir şey; yeşil ve altın sarısı renklerle salınan bir "Tallyho" ya da "Highflyer" yanbaşıımızda belirdiği sırada, ben Shrewsbury ile

Oswestry arasındaki Holyhead postasının arabacı yerindeydim. Bizim biçim ve rengimizdeki krallara özgü sadeliğin yanında bu avamca rezillik neydi böyle! Çikolata rengi koyu zeminimizin üzerindeki tek süs, imparatorluk armasının güçlü kalkanıydı, o da, resmi bir damgada görülebilecek bir yüzük mührün sade büyüklüğünde çizilmişti. Bu bile, bizim güçlü devletle olan ilişkimizi ilan etmekten çok fısıldarcasına, yalnızca bir tek cam üzerinde görünüyordu; oysa Birminghamlı hayvanın, bizim Brummagemli yeşil-altın sarısı, hain, ayağına çabuk, yalandan korkmaz dostumuzun yayvan kanatlarında, Luxor mezarları şifre çözücüsünü bile şaşkınlıktan ağzı açık bırakacak kadar çok yazı ve resim vardı. Bu Birmingham makinesi bir süre yanımızda yol aldı – bana, o haliyle zaten yeterince Jakobence görünen bir tür senlibenlilikti bu. Fakat birden, atlardaki bir kımltı bizi geride bırakmak gibi kötü bir niyeti olduğunu ortaya koydu. “Görüyor musun *şunu?*” dedim arabacıya. “Görüyorum,” oldu kısa cevabı. Uyumuyordu, uyanıktı, ama sağgörüğü aşan bir bekleyişti bu; çünkü bizim cüretkâr hasımlarımızın atlarında pek de hoş olmayan bir zindelik ve güçlülük havası vardı. Fakat onu harekete getirecek neden yasaldı; onun istediği, Birmingham kibrinin, kendine güveninin, kendisi dondurmadan önce kabak çiçeği gibi açılmasıydı. Tam bu ana ulaşılır gibi olduğu sırada, bilinen kaynaklarını özgür bıraktı, ya da daha güçlü bir söz kullanacak olursak, salıverdi; bizim şahane atlarımızı çitalar ya da avcı leopardlar gibi ürkütücü oyunun peşine saldı. Atların, başardıkları bu kadar işten sonra böyle ateşli bir güç yedeğini nasıl olup da elde tuttukları açıklanması zor bir şey gibi görünüyordu. Fakat fiziksel üstünlük yanında, tinsel bir güç kaynağı daha vardı, yani kralın adı, “hasım taraf karşısında gereksinimleri de vardı buna.” Görünüşe göre, bir çaba harcamaksızın onları geçerek öyle geride bıraktık ki, yalnızca aramıza giren uzaklık bile onların haddini bilmez davranışlarıyla acı bir alay oluyordu; bu sırada muhafızımız geriye doğru öyle bir kahkaha patlattı ki, alayın böylesi az görülmüştür.

Bu küçük olayı, ardından olanlarla ilgisi dolayısıyla anlatıyorum. Benim arkamda oturan Galli bir köylü, yarış sırasında yüreğimin ağzıma gelip gelmediğini sordu. Bir filozof sakinliğiyle,

Hayır, dedim; bir posta arabasıyla yarış etmediğimiz için kazanılacak bir şeref de olamazdı. Aslında, böyle Birminghamlı bir şeyin bize meydan okumaya kalkması başlı başına alçaltıcı bir hareketti. Galli *bunu* böyle görmediği cevabını verdi; çünkü bir kedi nasıl bir kralın yüzüne bakabilirse, bir Brummagen arabası da bir Holyhead posta arabasıyla yasal olarak yarış edebilirdi. “İstiyorsan yarış bizimle,” karşılığını verdim, “bunda bile bir fesat havası var; ama bizi *yenme*. İhanet olur bu; ‘Tallyho’nun hayal kırıklığına uğramasına onun adına sevindim.” Galli bu düşünceden öyle hoşnutsuz göründü ki, sonunda bizim eski hikâyecilerin birinden çok güzel bir hikâyeye anlatmak zorunda kaldım ona. Hikâyeye şu: bir zamanlar, uzakdoğu krallıklarından birinde, ülkenin sultanı, prensleri, hanımları ve ümerasıyla birlikte doğanlarını uçururken, majestelerinin bir kartalına aniden bir şahin saldırmış; kartalın doğal üstünlüklerine aldırmaaksızın, aynı zamanda kartalın geleneksel görkemini de küçümseyerek, Agra’dan ve Lahor’dan gelmiş seyirci topluluğunun şaşkın bakışları karşısında kartalı hemen oracıkta öldürmüştü. Eşit olmayan bu yarışmadan şaşkınlığa düşmüş sultan, bu uygunsuz sonuçtan da hayranlıkla yanıyormuş içi. Şahinin karşısına getirilmesini emretmiş; heyecanla okşanmış kuşu; ve onun eşsiz yürekliliğini kutlamak için altından ve değerli taşlardan bir tacın resmen şahinin başına konmasını, ve bu resmi taç giyme töreninin hemen ardından hainlerin gerçekten en yiğidi olarak götürülüp başının kesilmesini emretmiş; kendi efendisine ve onun atadığı bir yüce kişiye, yani kartala başkaldırma cesaretini gösterdiği için yine de hain sayılmış. “Şimdi,” dedim Galliyeye, “şu zavallı Brummagen kafasız, şu ‘Tallyho’, bize karşı zafer kazanmak gibi olanaksız bir davada, başına Birmingham gelin tellerinden, sahte elmas ve incilerden bir taç giydirilip, hemen ardından idama götürülseydi, çok ince ruhlu kişiler olarak size ve bana kim bilir ne kadar acı verirdi!” Galli, yasanın buna izin verip vermediği konusunda kuşkuluydu. Ben, arabaların önceliklerini düzenleme konusunda, belki de bu türlü suçların ölüm cezasıyla cezalandırılmasında güvenilebilir bir yasa olduğu için, Uzun Bacaklı Edward’ın altıncı kitap, 18. bölümüne imada bulununca da, soğuk soğuk cevap verdi: eh, bir posta arabasını geçme girişimi gerçek-

ten hıyanet sayılıyorsa, ‘Tallyho’nun yasayı böyle eksiksiz bilmesi acınacak bir şeydi tabii.

Modern yolculuk şekilleri, görkem ve güç bakımından eski posta arabası sistemiyle karşılaştırılamaz. Bugün daha hızlı olmakla övünüyorlar –ama bilinçli bir şey değil bu, bize *yabancı* kanıtlara dayanan kuru bilgimizin bir gerçeği: çünkü, örneğin biri kalkıp saatte elli mille gittiğimizi söylüyor, oysa biz bunu kişisel bir deneyim olarak hissetmekten uzağızdır; ya da sonuçta ortaya çıkan bir kanıtı dayanarak, gerçekten de, Londra’dan ayrıldıktan dört saat sonra kendimizi York’ta bulmuşuzdur. Böyle bir doğrulama ya da böyle bir sonuç bir yana da, ben kendim hızın pek farkında olmuyorum. Fakat, eski posta arabasının üstünde otururken, kendimiz dışında bir kanıtı ihtiyaç yoktur hız konusunda. Bu sistemde söylenecek sözcük, demiryollarında olduğu gibi *magna loquimur* değil, *vivimus*’tu. Evet, “*magna vivimus*”; büyüklüğümüz, görkemimiz üzerine sözel gösteriş yapmıyoruz, büyüklüğümüzü cylemde, yaşayarak gerçekleştiriyoruz biz. Mutlu hayvansal duyarlıkların yaşamsal deneyimi, hızımız konusunda kuşku diye bir şey bırakmazdı; hızımızı kulaklarımızla duyardık biz, götürdük, helecan olarak hissederdik onu; bu hız da, duygusuz, kör araçların ürünü, hiçbir sevimliliği olmayan bir hız değil, hayvanların en soylusunun ateşli gözbebeklerinde, açılmış burun deliklerinde, gerilmiş kaslarında, ve yeri döven nallarının gürültüsünde cisimleşen bir hızdı. Atın, gözlerindeki delice parıltıda dile gelen duyarlık, böyle bir hareketin son titreşimi olabilir; Salamanca’nın şanı, görkemi de ilkti. Fakat onları birbirine bağlayan, savaşın depremini atın gözbebeklerine bulaştıran aradaki halkalar, insanın yüreği ve onun elektriksel titreşileriydi– ateşli çatışmanın göbeğinde tutuşan, sonra da kendi gürültüsünü bulaşkan bağirtılar ve hareketlerle hizmetkârının, atının yüreğine yayan titreşimler. Ama bugün, yeni yolculuk sisteminde, demir borular ve kazanlar insanın yüreği ile gezi araçları arasındaki bağı koparmıştır. Ne Nil nehrinin ne de Trafalgar’ın, bir buhar kazanında fazladan bir kabarecik yaratma gücü yoktur. Elektriksel çevrim sonsuza kadar kırılmıştır; insanın şahane doğası, atın elektriksel duyarlığı yoluyla ileri atılmıyor artık; at ile sahibi arasında iletişim tarzındaki dolayimler

kaybolmuştur, oysa, gizleyen sisin, ya da birden ortaya çıkan parlayışların, coşturan kalabalıkların ya da korku veren gece yarısı yalnızlıklarının doğurduğu kazalarda ne olağanüstü şeyler yaşanır. Bütün ulusları sarsabilecek haberler, bundan böyle kazan süreciyle yolculuk etmek zorunda; bir zamanlar, defne dallarıyla süslenmiş postayı ta uzaklardan haber veren boru-rüzgârda acı acı bağırır ve gelişini, karanlıklar içinden her bir köye ya da yolu üzerindeki tek tek evlere ilan ederken işitmesi yürekler hoplatırdı- buhar kazanının paf-puflarına bırakmış yerini sonsuza kadar. Yani büyük ulusal haberlere duyulan ilginin, ilginç kamusal tepkilerin; yüzlerdeki ve gruplardaki, bir tren istasyonunun dalgalanan kalabalığı içinde kendini gösteremeyecek esin belirtilerinin görülmeye değer ama doğal, çok çeşitli çıkış yolları yok olmuş. Defne dallarıyla süslü postanın çevresinde birikmiş meraklı topluluğun bir tek ilgi merkezi vardı, bir tek şeyle ilgilenirdi. Ama bir tren istasyonunda bekleyen kalabalıkların bir akarsu kadar devamlılığı, trende ne kadar vagon varsa o kadar ayrı merkezi var.

Sen ey, Bath Yolunun tatlı Fanny'si, şafağın değişmez gözcüsü, yaz aylarında scher vakti Marlborough ormanının altı çimenlik sık ağaçlarının arasından kente giren Londra postasının değişmez gözcüsü, başka türlü nasıl, düşlerimin anlı şanlı ortağı olabilirdin? Ama, belki de bütün yaşamımda görüp görebileceğim en güzel yüzlü kadın, en güzel kişi olarak Fanny, kırk yıllık bir aradan sonra şimdi bile, düşlerimde tuttuğu yeri hak ediyordu; evet, doğal çağrışım yoluyla da olsa, beraberinde hayali ya da hayali olmayan bir sürü korkunç yarattığı da getiriyor; Fanny ve şafak yüreğe ferahlık verirdi, bunlarsa sıkıntı.

Bath Yolunun Miss Fanny'si, doğrusunu söylemek gerekirse, o yoldan bir mil uzaklıkta oturuyordu, ama postayı karşılamaya öylesine devamlı olarak geliyordu ki, oradan o kadar sık geçişlerimde onu görmediğim günler çok enderdi, ve doğallıkla onun hayalini onu ilk gördüğüm büyük geçiş yoluna bağlıyordum. Neden böyle hiç sektirmeden gelirdi, tam olarak bilmiyorum; ama sanıyorum, Bath'da yerine getirilmesi gerek bazı işlerden dolayı; bütün bu işler merkezi bir toplanma yeri olarak onun evinde birikirdi. Postayı Bath'a getiren ve

resmi elbise giyen¹³ posta arabasının sürücüsü Fanny'nin büyükbabası oluyordu. İyi bir adamdı, güzel torununu seviyordu, onu akıllıca sevdiği için de, genç Oxfordluların onunla ilgilenmesi halinde onun takınacağı tavır konusunda tetikteydi. O zaman benim kendini beğenmişliğim, bu adamın terör çizgisi içine düşebileceğimi mi söyledi bana? İleri sürebileceğim fiziksel bahanelere bakılırsa, elbette ki değil; çünkü Fanny (rastlantıyla onun komşularından olan bir yolcunun bana söylediğine göre) peşinde, açıkça karşılık beklemele de niyetlerini gizlemeyen yüz doksan dokuz hayran sayıyordu; bütün o takımın içinde kişisel üstünlükler yönünden beni geçemeyecek bir kişi bile yoktu belki. Lanetli yay'ından gelen haksız üstünlüğüyle Ulysses bile bu kadar âşışın karşısına çıkamazdı. Bu yüzden de, tehlike pek küçük gibi görünebilirdi –ancak, kadın dünyanın her yerinde aristokrattır; öyle olması da, yüreğindeki soyluluktandır. İmdi, lehimde olan aristokratik ayrıcalıklar Miss Fanny'nin karşısında fiziksel yetersizliklerimi kolayca dengeleyebilirdi. O zaman, Fanny'ye kur yaptım mı? Elbette yaptım; posta arabası at değiştirirken ne kadar kur yapılabilirse, o kadar– on yıl sonra, seksen saniyeden fazla sürmeyen bir süreçti bu; ama *o zamanlar* –yani Waterloo günleri– beş kere seksen saniye sürüyordu. Şimdi, bu dört yüz saniye, genç bir kadının kulağına bir sürü gerçek ve (ayraç içinde) birazcık da yalan fısıldayabilmek için oldukça büyük bir fırsat sunar insana. Dolayısıyla büyükbaba beni gözetlemekte haklıydı. Ama yine de, yeryüzünde torunlarının hayranlarıyla uğraşan büyükbabaların sık sık başına geldiği gibi, Fanny'nin kulağına kötü şeyler fısıldamayı aklımdan geçirmiş olsaydım, ne denli boşuna gözlemiş olurdu beni! Bana kalırsa, Fanny, herhangi bir erkeğin kötü önerilerine karşı kendini koruyabilirdi. Fakat erkek, sonuçların da gösterdiği gibi, bu türlü öneri fırsatlarının önüne geçemezdi. Ama niçin? Yeteri kadar çaba harcamıyor muydu? Genç, yakışıklı değil miydi? Fanny kadar genç ve yakışıklıydı.

Söyle, neden beyler bütün övgülerimizi –

Dur, dur, öyle değil bu dize.

Söyle, neden kızlar bütün güllerimizi toplasın?

Arabacının yüzünde, torunununkinden bile koyu güller açmıştı – Fanny'ninkiler şafağın pınarlarından geldiği halde, onunkiler bira fiçisinden. Fakat güller açmış yüzüne karşın, bazı zayıf yanları vardı; bunlardan özellikle biri, fazlasıyla bir timsaha benzemesiydi. Garip bir biçimde başını döndürememesinden geliyordu bu benzeyiş. Timsah, sanırım, bu yeteneksizliğini sırtının anlamsız ölçüde *uzun* oluşuna borçludur; ama büyükbabada bu, sırtının anlamsız ölçüde *geniş* olmasından kaynaklanıyordu, belki bir de bacaklarında giderek artan sertlikten. İmdi, onun bu timsah yeteneksizliğinden, Fanny'ye saygılarımı, övgülerimi sunmak için insani bir çıkar sağlıyordum. Onun saygıdeğer uyanıklığına meydan okuyarak, güçlü Jüpiter sırtını (kırmızı kraliyet ceketini insanlara gösterecek ne geniş bir alandı bu!) bize döner dönmez o, koşum takımının tokalarını, kayışlarını, gümüşten taretlerini¹⁴ tam bir arabacı dikkatiyle incelerken, ben Miss Fanny'nin elini dudaklarıma götürüyor, incelik ve saygı karışımı bu davranışla, beni listesinin 10. ya da 12. sırasına yükseltmesinin beni ne denli mutlu edeceğini kolayca anlamasını sağlıyordum: bu durumda, âşıkları arasında birkaç kayıp (ve, düşünün, ne çok insan *asıyorlardı* o günler), ağacın tepesine hızla çıkarabilirdi beni; öte yandan, onun beni sevdiklerinin arasında 199+1 gibi çok geri bir sıraya koyacağını varsayarsanız, onun vereceği ödül nasıl sadakatle boyun eğiyordum. Ta yürekte seviyordum bu güzel ve akıllı kıızı; ve, Bath postası olmasaydı, bütün sevda kurlarını postanenin iznine göre zamanlamaktan tanı bilir ne çıkardı. İnsanlar âşığın gözlerinin kör, kulaklarının sağır olduğundan söz eder; imdi, posta nedeniyle ben yalnızca kulaklarım duymayacak kadar batmıştım aşka, ki bu da bende, işin gidişini izleyecek birazcık daha beyin bırakıyordu.

Ey okur! dönüp o günlere baktığımda, her şey değişiyor gibi geliyor bana – her şey yok oluyor. “Yok oluyor gülleri ve palmiye dalları kralların”: Waterloo'nun çelenkleri ve anıaçları yok oluyor: gök gürültüsü ve şimşek, anılarımdaki gök gürültüsü ve şimşek değil. Güller yozlaşıyor. Adamızın Fanny'leri –inanın, istemeye istemeye söylüyorum bunu– görünüşte güzelleşmiyor; Bath Yoluyse fena halde bozulmuş. Timsahlar, diyeceksiniz, öylece kalır. Mr. Waterton timsahların değişmediğini söylüyor ba-

na –gerçekten de, bir Güney Amerika timsahının ya da bir alligatorun, Firavunlar zamanında nasılsa bugün de öyle üzerine binilebildiğini söylüyor. Olabilir; ama bunun nedeni timsahın hızlı yaşamamasıdır – bir kağıt arabasıdır o. Doğabilimciler arasında timsahın beyinsiz olduğu konusunda genel bir fikir birliği olduğunu sanıyorum ben. Firavunların da beyinsiz olduklarıysa benim izlenimim. İmdi, Firavunlar ve timsahlar Mısır toplumu üzerinde egemenlik kurduklarına göre, bu bize Nil üzerinde sayılamayacak kadar çok kuşak içinde geçerli olan bir tek hatayı açıklar. Timsah, insanın aslında kendisinin yemesi için yaratıldığı gibi gülünç bir yanlış yerleştirmiştir insanların kafasına. Konuya bir başka açıdan bakarsak, insan, bu yanlış doğallıkla bir başka yanlışla karşılaşmıştır: timsahı bazan tapılacak, ama her zaman kendisinden kaçılacak bir şey olarak görmüştür. Ve bu Mr. Waterton'un¹⁵ hayvanlar arasındaki ilişkileri değiştirişine kadar böyle sürmüştür. O, sürüngenden kurtulma yolunun ondan kaçmak değil, çizmeli ve mahmuzlu olarak onun sırtına atlamak olduğunu gösterdi. İki hayvan birbirini yanlış anlamıştı. Timsahın nasıl kullanılabileceği – yani üzerine binilebileceği – şimdi açıklanmış oluyor; insanın creksel nedeniyse, kahvaltıda önce tilki avında timsaha binerek onun sağlığını geliştirmektir. Mevsim boyunca düzenli olarak ava çıkılan ve taşıdığı ağırlığın ustası olan bir timsahın bugün altı-payandalı kapıyı, tıpkı piramitlerin çocukluk çağında olduğu gibi, sürükleyebileceği oldukça kesin bir gerçek.

Başka her şey değiştiği halde timsah, belki de bu yüzden hiç değişmiyor; piramitlerin gölgesi bile kısahyor. Çoğu kez, Fanny'nin ve Bath Yolunun hayalini gözümde canlandırmak, bu gerçeği daha da acıklı bir biçimde duyuruyor bana. Otuz beş yıl geriden Fanny'nin hayalini çağırarak olsam, karanlığın içinden birden Haziranda bir gül beliriyor; ya da bir an Haziranda bir gülü düşünsem, Fanny'nin o melek yüzü yükseliyor karşımda. Birbiri ardından, tıpkı bir ayinde koronun okuduğu karşılıklı ilahiler gibi, Haziranda Fanny ile gül, sonra yine Haziranda gül ve Fanny. Sonra koroda olduğu gibi her ikisi birden, güller ve Fanny'ler, Fanny'ler ve güller, durmaksızın – cennetteki çiçekler kadar sık. Sonra kırmızı ve altın sarısı kraliyet giysileri içinde

ya da on altı körüklü bir palto içinde saygıdeğer bir timsah geliyor; bu timsah dört atlı Bath posta arabasının arabacı yerinde oturuyor oluyor. Ve birden posta arabasının üzerindeki bizler, saate göre ve korkutucu ÇOK GEÇ, söylencesine göre yapılmış büyük bir saat tarafından çekiliyor oluyoruz. Sonra aniden, sevimli dişi karaca ailesi ortasında Marlborough ormanına varıyoruz, onlar çiyden ıslanmış çalılıklar içine çekiliyorlar; çalılıklar gülle dolu; güller (her zaman olduğu gibi) Fanny'nin tatlı yüzünü akla getiriyor, Fanny bir timsahın torunu olduğu için bir sürü vahşi, yarı söylencesel hayvanı uyandırıyor – zürafalar, ejderhalar, şahmeranlar, sfenksler – sonunda birbiriyle dövüşen bütün bir imgeler hayali, artık yok olmuş insan iyiliği ve güzelliğiyle süslü, ama üzerine gaddar ve ecinni yaratıkların dile gelmez dehşetiyle dört armanın çizildiği hanedan armalı kocaman bir kalkanın içine doluyor; hepsinin üzerinde de onlara hâkim bir sorguç gibi, işaretparmağı, tatlı, hazin bir uyarıyla gökleri gösteren, ve (gözümle görmesem zerrece inanmazdım) çıldırtıcı korkuların tam ortasında, insanın inancını sarsan ve aklını başından alan karanlığın acayip yaratıklarıyla birlikte yüreceği kemiren acıyı da öldüren pathos'u uyandırma gücüne sahip bir kadın eli yükseliyor. Bana ilk kez Bath Yolu üzerinde Fanny'nin ilk hayalinin tanıttığı bir olanak; okuyucunun dikkatini çekmek istediğim gariplik işte bu. Gariplik, görünüşte birbirini itmelerine karşın farklı iki anahtarın, aynı düşün müziği ve yönetici ilkeleri içinde birbirine karışmasında; çılgınlarda görülen korku, ama aynı zamanda anlık geçişlerle, çocuklarını daha bebekken acımasızların acımasına terk ederek ölen ananın duyabileceği varsayılan üzüncü. Çoğu kez, belki de daima, sarsıntı geçirmemiş bir sinir sisteminde bu iki tür karayazgı birbirini kovar – buradaysa ilk kez, iğrenç bir uzlaşma içinde buluşuyorlar. Dehşetin niteliğinde her zaman ayrı bir gariplik vardı. Daha sonra bu, karayazgının ve akıl almaz karanlığın çok daha tiksindirici karmaşalarına dönüştü; Bath Yolundaki bu özel duruma *nedensellik* atfetmekle belki de ben yanılıyorum –olabilir ki, sinirsel rahatsızlığın daha ileri aşamalarından, Bath Yolu olsa da olmasa da, şu ya da bu oranda mutlaka gelişecek olan bir korku tarzını rastlantıyla başlatan bir *vesile* olmuştur yalnızca. Fakat, kaplan ya da leopar yav-

ularının, ehlileştirilince, gizli yabanıllıklarının, eğlenme sınırlarını aşan bir canlılık anında ani bir gelişime uğradığının gözlenişi gibi –*onlarda* oyundan duyulan neşe, öldürme içgüdülerinin ateşli canlılığıyla çok yakından ilişkili olduğu için– ben de farkına vardım ki, düşlerdeki kaprisler, neşeli arabeskler ve canlı çiçek şenliği, daha yüce, çılgınca bir görkeme geçiş için çarpıcı bir eğilimi ele veriyor. Örneğin posta arabası sürücüsünü timsaha benzer bir yanından dolayı hemen timsah kılığına sokan, ama onu yine de *insani* görevlerinden gelen yardımcı olgulardan ayıramayan düşleme yetisindeki o sevinç (çünkü başlangıçta böyleydi), hızla, artık neşeli ya da şakacı değil de korkunç olan, en korkuncu da düşleri kuşatma altına alan daha ileri bir gelişime uğruyordu– diyelim, birbiriyle uyuşmaz yaratıkların birbirine korkunç aşılması gibi. Bu dehşet, insan tarafından her zaman gizliden gizliye hissedilmiştir; insanın yücelik ya da dehşet konusunda nasıl yetenekli olduğunu dile getirmek için çok zayıf ve aynı zamanda çok sınırlı bir gam sunan pagan dinlerinde bile hissedilirdi bu. Bunu korkunç sfenks öyküsünde görüyoruz. Aynı şekilde, ejderha, üzerine yılan aşısı yapılmış akreptir. Şahmeran, kem gözün gizemli kötülüğünü –zavallının istemeyerek yaptığı kötülüğü– kötü niyetli bazı başka yaratıkların amaçlı zehriyle birleştirir. Ama bu korkunç kem gözlülük karmaşaları ancak *nesnel olarak* korkunçtur; kendi bileşik yapılarına uygun kötülük bulaştırırlar; fakat o dehşeti *duyduklarına* değgin bir ima yoktur. Armacılık, bu fantastik yaratıklarla öylesine doludur ki, bazı hayvanbilim kitaplarında, arma hayvanbilimi adı verilen ayrı bir bölüm ya da bir ek bulabiliriz. Neden olmasın? Çünkü bu iğrenç yaratıkların, ne kadar görsel olurlarsa olsunlar, ortaçağ inancında gerçek bir geleneksel temeli vardır – yalancılık, yanıltıcılık, safdillik ve yoğun boşınanla sulandırıldıkları için özlerinden biraz yitirmişlerse de, içten ve kısmen de akla yatkın bir temel. Fakat benim sözünü ettiğim düş-dehşeti çok daha korkunç. Düş gören kişi, korkunç yabancı bir varlığı içine yerleşmiş olarak bulur–sanki beyninin içine yerleşmiş ayrı bir bölme – belki de oradan kendi yüreğiyle gizli ve iğrenç bir alışveriş içindedir. Bunun kendi doğasının bir kopyası olduğunu düşünün –hatta bu ikiliğin gözle görülür derecede farklı olduğunu, bunu bile– kendi bi-

lincinin sayısal eşinin dayanılamayacak derecede güçlü bir ilenç olabileceğini. Ama ya yabancı doğa kendini yalanlıyor, onunla savaşıyor, onu karıştırıyor ve bozuyorsa? Yine, bir zamanlar dokunulmaz kutsal yeri olarak düşündüğü içine, bir değil de iki, üç, dört, beş yabancı varlık sokulmuşsa? Bunlar yine de, anarşi ve karanlıklar ülkesinden gelen korkulardır; kendi yeğinlikleriyle gizliliğin kutsallığına meydan okur, üzüntüyle vazgeçer sergilemekten. Ama onların sözünü etmek gerekliydi, çünkü bu türlü görünümlere ilk giriş (ister nedensel, isterse yalnızca rastlantısal olsun), arma canavarlarında bol bol bulunmaktadır; o canavarlar ki, ilk olarak Bath postasının çehresi değişmiş arabacısı tarafından (şakayla da olsa) ortaya atılmışlardır.

* * *

Zaferle Güneye Yolculuk

Fakat tüm posta hizmetindeki yaşantımızın en büyük bölümü, zafer haberleriyle Londra'dan aşağılara indiğimizde başımıza gelenler üzerineydi. 'Trafalgar'la Waterloo arasında yaklaşık on yıllık bir dönem uzanıyordu; bu dönemin ikinci ve üçüncü yılları (1806 ve 1807) nispeten verimsizdi; ama öteki dokuzu (1805'ten 1815'e kadar) birbiri ardından gelen uzun bir zaferler dizisi getirdi, bunlardan en küçüğünün, 'Titan'ların yarışmasında olduğu gibi, değeri biçilmez bir konumu vardı: kısmen, düşmanlarımızın planlarını mutlak bir biçimde önlemesi nedeniyle, ama bundan da fazla, Fransa'daki derinden gelen bir korunmasızlık duygusunu bütün orta Avrupa'da canlı tutmasından dolaydı. Düşmanımızın sahillerini taciz etmek, devamlı kuşatmalarla güçlerini kırmak, o mağrur ordularının gözleri önünde gemilerini sanki değersiz bir uskunaymış gibi ele geçirerek onları aşağılamak, Hıristiyanlığın umutlarının gizlice yöneldiği bir bölgede yerleşmiş gücün, zaman zaman, sessiz, kederli bir ilan gibi tektarlanıyordu. Onların *élite* birliklerinin karşısına cesaretle çıkıp göğüs göğüsc savaşımlarda onları yenmiş olmamız daha yüksek sesle başka nasıl ilan edilebilirdi! Böyle bir olayın haberlerini taşıyan bir posta arabasında, dışta bir yerde oturma ayrıcalığı kar-

şılığında yaşamdan beş yıl vermeye değerdi. Ve bizim adadaki yalıtılmış durumumuzdan ve olanın bitenin hızla başka yerlere ulaştırılması işine ayrılmış firkateynlerin çokluğundan fark edilecektir ki, herhangi bir izinsiz söylenti, düzenli gönderilerin ilk aromasından ilk tadımı pek alamazdı. Hükümetin haberleri genellikle en taze haberlerdi.

Posta arabalarının, akşamın sekizinden on beş yirmi dakika sonrasına kadar Lombard Caddesi'nde art arda dizilişini getirin gözünüzün önüne; o zamanlar¹⁶ Genel Postane, St. Martin's le Grand'da değil buradaydı. Tam olarak kaç araba toplanırdık, anımsamıyorum; fakat, birbirinden ayrı *attelage*'ların¹⁷ uzunluğu, bütün caddeyi doldururdu, oysa uzun bir caddeydi ve biz ikili ikili sıralanırdık. Hangi gece olursa olsun görünüm çok güzel olurdu. Arabalar ve koşum takımları, onların sağlamlığı, pırıl pırıl temizlikleri, o güzelim sadelikleri –ama hepsinden çok, atların şahane görkemi– ile ilgili görevlerin mutlak olarak noksan-sız yerine getirilmiş olması, dikkati ilk çeken şeyler olurdu. Her araba, yılın her sabahı, resmi bir denetmenin kontrolünden geçirdi; tekerler, dingiller, dingil çivileri, ok, camlar, lambalar inceden inceye yoklanır, denenirdi. Her arabanın her bir parçası temizlenmiş, her bir at tımar edilmiş olurdu, bütün bunlar, sanki bir beyfendinin özel atları ve arabalarıymış gibi titizlikle yapılırdı; görünümün bu kısmı her zaman göze çarpardı. Fakat önümüzdeki gece bir zafer gecesidir, ve seyredin! sıradan bir gösteriye yürek hoplatıcı neler eklenecek!– atlar, insanlar ve arabalar, hepsi de defne dalları, çiçekler, meşe yaprakları ve kordelalarla süsleniyor. Resmen Majestelerinin hizmetkârları olarak muhafızlar, postanenin öncelik listesinde olan arabacılar, resmi kıyafetlerini giyiyorlar tabii; ve mevsim yaz olduğuna göre (bütün *kara* zaferleri doğallıkla yazın kazanıldığı için) bu güzel akşam vakti bu resmi kıyafetlerini, üzerlerinde palto, pelerin gibi şeyler olmaksızın gözler önüne seriyorlar. Böyle bir giysi, şapkalarındaki defne dallarından süslemeler, onlara, yurtseverlikten dolayı zaten genel bir ilgi duydukları büyük haberlerle açıkça kişisel bir bağlantı havası verdiği için göğüslerini kabartıyor. Bu büyük ulusal heyecan her türlü sıradan farklılıklar duygusunu aşıyor, bastırıyor. Yolculardan beyfendi takımından

olanlar varsa, giysileri dışında, onlar kadar göze batmıyorlar; çünkü onların hizmetlilerle konuşmalarındaki her zamanki uzaklık böyle bir gecede erimiş, yok olmuştur. Tek yürek, tek gurur, tek şan, ulusal kanlarının yüce zinciriyle her insanı birbirine bağlıyor. Öncekilerden daha kalabalık olan seyirci kitlesi boyuna hurralar çekerek bu ateşli duygulara yakınlıklarını dile getiriyor. Posta hizmetlileri bir an geçmiyor, kendilerine bağırıp, bin yıldır tarihe ün salmış kentlerinin büyük ata adlarını sıralamaya çağırıyor onları –Lincoln, Winchester, Portsmouth, Gloucester, Oxford, Bristol, Manchester, York, Newcastle, Edinburgh, Glasgow, Perth, Stirling, Aberdeen– kentlerinin eskiliğiyle imparatorluğun yüceliğini, çeşitli görevlerinin yaygın dağılışıyla posta kurumunun yüceliğini dile getiriyorlar. Her an, posta torbalarının üzerine kapanıp kilitlenen kapakların gürültüsünü duyuyorsunuz. Bu ses, tek tek her posta arabası için kalkış işaretidir; bu da tüm görünümün en görülecek yanıdır. O zaman atlar giriyor sahneye. Atlar! Leoparların hareketi ve davranışlarıyla ölçülecek atlar olabilir mi bunlar? Ne kıpırtı o! –denizin kaynaşmasına eş ne kaynaşış o!– –o, tekerleklerin çıkardığı gök gürültüsü!– o, toynakların yeri dövüştü! –o, veda çığlıkları– belli bir posta arabasının adını – “Yaşasın Liverpool!” –belli bir zaferin adıyla– “Yaşasın Badajos!” ya da “Yaşasın Salamanca”– bağlayan, kardeşçe kutlamanın o yankılanan gürleyişi. Bu posta arabalarından birçoğunun, bütün gece boyunca, bütün ertesi gün –belki de daha uzun bir süre– baruttan bir çizgi üzerinde koşan ateş gibi, her sevinç patlayışı anında tutuşturacağı yarı uyur yarı uyanık bilinçte, zaferin kendisini, devamlı yayılma aşamalarını imgelemde sonsuzluğa yayarak artıran garip bir etki var. Ateşli bir ok atılmıştır sanki, o andan başlayarak hiç durmaksızın üç yüz mil¹⁸ batıya – altı yüz mil kuzeye doğru yol alacaktır artık; ve ayrılırken bizim Lombard Caddesi dostlarının sevgi gösterisi, bir tür hayali sevgiyle, durmadan birbiri ardından uyandıracığımız henüz uykudaki sevgilerle birleşince yüz kat artıyor.

Kentin sıkıntılarından kurtulmuş, kuzeydeki dış mahallelerin geniş, تنها caddelerine dalarken, saatte on millik doğal hızımızı çabucak kazanırız. Yaz akşamının sonsuz ışığında, güneş belki de tam batma noktasındayken her evin her katından görü-

nüyoruzdur. Her yaştan başlar koşuşur pencerelere; gençler, yaşlılar bizim muzaffer simgelerimizin dilinden anlar; sevgi çiğlikleri dalga dalga yayılır yanımızda, arkamızda, önümüzde. Biz yanından geçerken sırtını duvara yapıştıran dilenci –gerçek ya da yalancı– topallığını unuttur, merhamet tüccarlığını düşünmez de, yüzünde cesur, yüceltici bir gülümseyiş, dimdik durur. Zafer iyileştirmiştir onu, şöyle der: Bakın ey, herkes! Kadınlar, çocuklar, tavan arasındakiler, bodrumdakiler, uçsuz bucaksız Londra'nın halkı, parlak şeritlerimize, savaştı defne dallarımıza indirin ya da kaldırım gözlerinizi; bazan elleriyle öptüçük yollarlar; bazan sevgi belirtisi olarak mendiller, önlükler, toz bezleri, serin yaz rüzgârına yakalanıp havada sevinç çiğlikleri atacak herhangi bir şey asarlar dışarı. Saat dokuzu birkaç dakika geçe yaklaşacağımız Barnet'in Londra tarafında, şu bize doğru yaklaşmakta olan özel arabaya bakın. Hava çok sıcak olduğu için bütün camları aşağı indirilmiş; tıpkı bir tiyatro sahnesinde olduğu gibi, içerde neler olup bittiğini okuyabiliyor insan. Üç hanım var içinde – birisi “anne” olmalı, on yedi, on sekiz yaşlarında öteki ikisiyse onun kızları belki de. Ne güzel bir canlılık, hazırlıksız ne güzel bir sessiz gösteri, bu akıllı kızların ağızlarından çıkan her heceyi nasıl da açıklıyor bize! Defne dallarıyla donanmış arabamızı görür görmez yerlerinden fırlayıp ellerini kaldırmalarından, her ikisinin birden yaşlı hanıma doğru dönüp ona seslenmelerinden, canlanmış yüzlerindeki kızarmadan ne söylediklerini iştirir gibi oluyoruz, “Bakın, bakın! Defne dallarına bakın! Anneciğim! İspanya'da büyük bir savaş vardı; büyük bir zafer kazandık.” Bir an sonra onların yanından geçiyoruz. Biz yolcular –ben arabacının yanında, benim arkamda, arabanın üzerinde iki kişi daha– şapkalarını çıkarıp selamlıyoruz hanımları; arabacı, kırıbaşıyla kendi selamını veriyor; tahtın hizmetinde bir görevli olarak ağırbaşlılığını bozmamaya çalışan muhafız bile şapkasına dokunuyor. Bunun üzerine hanımlar cana yakın, hoş hareketlerle bize el sallıyor; her iki yandaki herkes, hiç kimsenin yanlış anlayamayacağı, büyük bir ulusal duygudaşlık olmasa böyle anında beliremeyecek bir şekilde gülümsüyor birbirine. Bu hanımlar *kentilerinin* hiçbir şeyi olmadığını söyleyebilirler mi? Yo, hayır; *bunu* söylemezler. Bu gecelik, kız kardeşlerimiz olduklarını yadsıyamaz-

lar –yadsımazlar; kibar ya da basit, bilgili ya da karacahil hizmetkârlar, gelecek on iki saat süreyle, biz dışardakiler onların erkek kardeşleri olma onurunu taşıyacağız. Yine, Barnet'in girişinde, durup bize sevinçle bakan ve o yorgun havalarından çalışmadan döndükleri anlaşılan o yoksul kadınlar– çamaşırcı kadınlar, gündelikçi kadınlar olduklarını mı söylemek istiyorsunuz? Yo, benim zavallı dostum, çok yanılıyorsunuz. Sizi temin ederim, çok daha yüksek bir düzeydeler; bu bir tek gece boyunca kendilerini doğuştan İngiltere'nin kız kardeşleri olarak hissediyorlar, ve daha alçakgönüllü bir rütbeye yüz vermezler.

Bununla birlikte, her sevinç, hatta vecit halindeki sevinç –yeryüzünün üzücü yasası böyledir– bazılarına, elem ya da elem korkusu getirebilir beraberinde. Barnet'ten üç mil ötede, başka bir özel arabanın hemen hemen bundan önceki gibi bize yaklaştığını görüyoruz. Bunda da camlar indirilmiş; bunda da, oturan yaşlı bir hanım var; fakat iki kız kardeş yok; çünkü hanımın yanında oturan tek genç kişi, bir hizmetkâra benziyor – giysilerinden, saygılı duruşundan öyle anlıyorum. Hanım yasta; yüzünden keder okunuyor. Önce başını kaldırıp bakmıyor; yaklaştığının farkına varmadı, diyorum, ta ki atlarımızın nallarının ahenkli vuruşlarını iştinceye kadar. Sonra gözlerini kaldırıyor ve acıyla süzüyor bizim zafer arabamızı. Süslerimiz hemen anlatıyor durumu ona; fakat o, apaçık bir endişeyle, hatta korkuyla bakıyor onlara. Bundan bir süre önce, arabacının bedeni ve aradaki dizginler yüzünden, fırlatırım da tutturamam korkusuyla, bundan sonra geçebilecek arabaya atması için muhafıza, bir *Courier* akşam gazetesi vermiştim, resmi gazete de içindeydi. O da gazeteyi bizim arabanın içine fırlatmıştı, ama gazete öylesine katlanmıştı ki, ŞANLI ZAFER gibi bir şeyler anlatan büyük harfler ilk bakışta göze çarpmıyordu. Yalnızca gazeteyi görmek, bizim zafer belirtilerimizden de anlaşılacağı gibi, her şeyi açıklıyordu; ayrıca, eğer muhafız, kadının, kendisini bir dehşet ifadesiyle karşıladığını düşünmekte haklıysa, bu son İspanya savaşıyla ilgili derin bir kişisel acı duymuş olduğundan kuşkulandılamazdı artık.

İşte burada durum, daha önce acı çekmiş birinin, belki de yanlış olarak, benzeri bir başka acı bekleyişi içinde, duyduğu

huzursuzluktu. Aynı gece, daha üç saat geçmemiştir ki aradan, bunun tam tersi bir olay oluyordu. Büyük bir olasılıkla bir iki gün içinde savaşın en ağır darbelerinden birini yiyecek olan yoksul bir kadın, haberlere ve ayrıntılarına kapılıp öyle büyük bir sevinç gösterisine kalkıştı ki, Kelt Dağlıları arasında, *çarpılmış* denir böylesine. Gece yarısından bir ya da iki saat sonra atlarımızı değiştirdiğimiz küçük bir kasabada oldu bunlar. Bir panayır ya da bir yortu nedeniyle halk yataklarına girmemiştir henüz, sergiler ve ufak dükkânlar yarı aydınlıktı, alışılmamış ama çok etkili bir görünümdü bu. Yaklaştıkça çevrede birçok ışığın dolaştığını gördük; burada karşılaşımız bütün yol boyunca gördüğümüz belki de en çarpıcı sahneydi. Meşalelerin parlaması, atlarımızın başları üzerinde mavi alevlerin (teknik olarak, Bengal ateşlerinin) o güzel yansıması; çiçeklerimiz ve pırıl pırıl defne dallarımız¹⁹ üzerine sağnak gibi dökülen ruhani aydınlığın güzel etkisi; ışıktan bir merkezin oluştuğu çevremizdeyse, geride ve yanlarda karanlık yoğun bir biçimde artıyordu: bu görsel şölen halkın büyük coşkusuyla birleşince, aynı zamanda pitoresk ve coşturucu, tiyatrosu, kutsal bir tablo meydana getiriyordu. Orada kaldığımız üç dört dakika içinde arabadan indim; tam o sırada, caddede, sökülmiş bir tezgâhın gerisinden orta yaşlı bir kadın heyecanla ilerledi, gecenin başlarından beri o tezgâhın başında oturuyor olmalıydı. Dikkatini bana yönelten şey gazetemi görmüş olmasıydı. Bu vesileyle bizim aşağı illere taşıdığımız zaffer, eksik Talavera zafriydi – sonuçları bakımından eksikti, İspanyol generali Cuesta'nın dolaylı ihanetiydi bunu yapan, fakat her zaman anımsanacak kahramanlık yönünden alınırsa o denli eksik değildi.

Savaşı ana hatlarıyla özetledim ona. Dinlerken ve bilgi almak için bana ilk yaklaştığında coşkusu o denli belirgindi ki, Yarımada ordusunda bir yakını olup olmadığını sormaktan kendimi alamadım. Ya, evet; biricik oğlu oradaydı. Hangi alayda? 23. Ağır Süvari birliğinde erdi. Bu karşılığı verince kalbim duracak gibi oldu. Bir İngilizin, hiçbir zaman anısına şapka çıkarmaksızın adını anmayacağı bu olağanüstü alay, en unutulmaz ve en saygın bir görevi askerlik tarihine yazdırmıştı. Atlarını, doğrudan bir siperin *üzerine* sürmüşlerdi; atlayamayınca da, ölmek ve sa-

katlanmak pahasına *içine*. Ne kadarının siperi aşabildiği hiçbir yerde yazmıyordu. Aşarlarsa, toplanmışlar ve öyle ilahi bir şevkle düşmanın üzerine saldırmışlardı ki (ilahi sözcüğünü bilerek kullanıyorum; bu harekete onları yanına çağırın Tanrının esini sürüklemiş olmalı bu adamları) ortaya iki sonuç çıkmıştı: Düşman yönünden, sanıyorum, üç yüz elli kişiden fazla olmayan 23. Ağır Süvari alayı, altı yüz kişilik bir Fransız kolunu etkisiz bırakmış, daha sonra tepeden aşağı inerek bütün Fransız ordusunun dikkatini üzerinde toplamıştı. Kendileri yönünden, 23.'lerin başlangıçta bozulmamaları gerekirdi; ama sonunda, sanıyorum, dörtte biri hayatta kalmıştı. Öyleyse bu, annesi şimdi böyle neşeli bir coşku içinde konuşan genç erin hizmet ettiği alaydı – birkaç saattir bütün Londralıların yüceltiği ve kutsadığı, kalabalık bir düşman tarafından yere serilmiş, kan gölü içinde uzanmış yatan alaydı. Kadına gerçeği söyledim mi? Onun düşlerini bozacak cesareti bulabildim mi? Hayır. Yarın, dedim kendi kendime, yarın ya da ertesi gün kötü haber nasıl olsa yayılacak. Niçin bir gece daha huzur içinde uyumasın? Yarından sonra büyük bir olasılıkla yastık diken olacak yüzüne. O halde, bu kısa süre benim hediyem olsun ona, dilimi tutmamın bir hediyesi olsun. Ödenmiş olan kanlı bedeli söylemedim ona, ama oğlunun alayının o güne, o günün şanına yaptığı katkılardan söz etmeden duramazdım. Soylu alayın altında uyuduğu ölüm töreni sancaklarını göstermedim ona. Atın ve süvarisinin içinde ezilmiş olarak birlikte uzandığı kanlı siperi örten, gölgeleyen defne dallarını da kaldırmadım. Ama İngiltere'nin, subayıyla, eriyle, bu aziz evlatlarının, atlarını sabah avına çıkmış avcılar gibi nasıl bütün engellerin üzerine sürmüş olduğunu anlattım ona. Atlarını nasıl ölüm dumanları içine sürdüklerini anlattım ona –ona değil de kendi kendime, “ey anamız İngiltere, gencecik yaşamlarını senin için harcadılar– soylu kanlarını her zamanki gibi isteyerek, sevinçle akıttılar, sanki, çocukken, oyunla geçen uzun bir günün sonunda yorgun başlarını analarının dizlerinde dinlendirirmiş, ya da uyumak için kollarına gömülürmüş gibi” diyerek. Garip, ama gerçek, oğlunun güvenlik içinde olduğundan hiç korku duymuyor görünüyordu, hatta 23. Ağır Süvari alayının unutulmaz bir savaş verdiğini öğrendikten sonra bile; fakat *onun* alayının, dola-

yısıyla da *onun* o korkunç çatışmada önemli bir hizmet gördüğü –gerçekten de son on iki saat içinde kendilerini Londra’da konuşmaların baş konusu yapmış olan bir hizmet– haberi onu öylesine kendinden geçirmiş, sevinç, korkuyu öylesine bastırmıştı ki, coşkulu doğasının saflığıyla zavallı kadın beni oğlunun yerine koyar gibi kollarını boynuma doladı, ve gizlice onu öper gibi *beni* öptü.

II. ANİ ÖLÜM İHAYALİ

İnsanın ANİ ÖLÜM üzerine, soğukkanlı ve filozofça, ana düşüncesi nedir, nasıldır? Dikkat çekici bir şey; ani ölüme, değişik toplum koşullarında değişik biçimlerde bakılıyor; dünyadaki ömrün coşkuyla beklenen bir sonlanması olarak, ya da, yine bir sonlanma olarak ama bu kez korkuyla, karşı çıkılarak bakılacak bir sonlanma olarak. Diktatör Sezar, öldürülmesinden hemen önceki akşam, son akşam yemeğinde (*coena*), bu dünyadaki ömrünün dakikaları sayılıyken, kendi fikrine göre nasıl bir ölümün en uygun ölüm olduğu sorulduğunda, “En ani şekilde gelebilecek bir ölüm” karşılığını verir. Öte yandan, bizim İngiliz Kilisesinin Mukabeleleri, bütün insanlık Tanrının önünde diz çöksün diye, sanki temsili bir karakterde, yakarlarda bulunulurken böyle bir ölümü, korkunç şeylerle aynı arabaya kor: “Yıldırımdan ve fırtınadan; vebadan, salgından ve açlıktan; savaştan ve cinayetten ve de ANİ ÖLÜM’den koru bizi, *Ulu Tanrım.*” Burada ani ölüm, hızla yükselen bir felaketler zincirinin doruğunu taçlandırarak bir şey olarak alınır; belaların en sonuncuları arasına konur; en soylu Romalıların onu kutsamaların, duaların ilkleri arasına kor. Çoğu okur bu farkta, Hıristiyanlıkla Paganizm arasındaki temel farktan biraz öte bir şey görecektir. Fakat, biraz düşününce bundan kuşku duyuyorum ben. Hıristiyan Kilisesi ani ölüm üzerine düşüncesinde haklı olabilir; meditasyonla, pişmanlık içinde geriye bakışla ve veda duasındaki teslimiyetle en uyuşabilir *görünen*, yaşamdan sessiz sakin bir ayrılma arzusu, her şeye karşın zayıf, dayanıksız bir duygu da olsa, doğal bir duygudur. Bununla birlikte, “ani” sözcüğü özel bir anlamda

alınmadıkça, İngiliz Mukabelesindeki bu içten dua için Kutsal Kitap'ta, dolaysız bir güvence göremiyorum ben. İnsanın dindarlığından beklenen bir dua olmaktan çok, zayıflığından dolayı göz yumulan, ona bağışlanan bir dua gibi görünüyor. Hıristiyan sisteminin ölmez hakikatleri üzerine kurulu bir öğreti değil de, bedensel yaratılışın özel değişikliklerine dayanan akla uygun bir düşünce. Bununla birlikte, hangisi olursa olsun, bu iki şey, başka türlü, acımasız bir boşmanın içinde kaybolabilecek ve de kaybolmuş bir öğreti üzerine konmuş akıllıca kısıtlamalar olarak görünüyor. Birincisi şu: çoğu kimse ani bir ölüm korkusunu, sözcükler ve eylemleri yanlış vurgulama eğiliminden dolayı abartacaktır, çünkü bunlar kazayla *son* sözler ve eylemler haline dönüşmüştür. Örneğin, bir adam tam da sarhoşken aniden ölecek olsa, böyle bir ölüme yanlış bir şekilde tuhaf bir korkuyla bakılır; sanki sarhoşluk aniden bir küfür, bir saygısızlık katına yücelmiş gibi. Ama filozofça bir şey değil bu. Adam, sarhoşluğu *alışkanlık edinmiş* biriydi, ya da değildi. Eğer değil idiyse, alkolden zehirlenmesi kazadan başka bir şey değil idiyse, bu olaya özel bir önem bağlamak için bir neden olamaz, çünkü bu işi onun son eylemi yapan şey sadece şanssızlıktı. Öte yandan, bir kaza değil de, onun *her zamanki* aşırılıklarından, günahlarından biri idiyse, daha alışılmış bir şey ya da daha bir aşırılık olacaktır, çünkü ani bir felaket, onu şaşırtarak, bu her zamanki aşırılığın aynı zamanda son bir aşırılık olmasına neden olmuştur. Adamın, kendi ani ölümünü hayal meyal de olsa önceden görebilmesi için bir nedeni olabilseydi, onun ayyaşlık eyleminde yeni bir taraf –haddini bilmezlik ve saygısızlık– ortaya çıkacaktı, tıpkı Tanrının yanına gitme zamanının yaklaştığını bilen birinin, davranışlarını böyle korkunç bir bekleyişe uydurmuş olması gerektiği gibi. Ama olayımızda böyle bir yan yok. Adamın eyleminde tek yeni öğe herhangi özel bir ahlaksızlık öğesi değil, sadece özel bir şanssızlık.

İkinci nokta, *ani* sözcüğünün anlamıyla ilgili. Sezar ve Hıristiyan Kilisesi, büyük bir olasılıkla, sanıldığı şekilde ayrı değil birbirinden –yani, ölüm karşısındaki ahlaki tavra ilişkin Pagan ve Hıristiyan görüşleri arasındaki bir öğreti farkından ayrılıyorlar birbirinden; ama belki de değişik şeyler kuruyorlar kafa-

larında. Her ikisi de sert, şiddetli bir ölüm kuruyor, bir Βαθρα-
 νατος– βίαιος olan bir ölüm, ya da başka bir söyleyişle, içsel ve
 kendiliğinden bir değişikliğin değil, kökenini dışardan alan et-
 ken bir gücün ortaya çıkardığı bir ölüm. Bu anlam üzerinde iki
 yetke de aynı düşüncede. Buraya kadar uyum içindeler. Ama
 şurada ayrılıyorlar: Romalı, “ani” sözcüğüyle *gecikmeyen, uzatma-
 yan* demek istiyor, oysa Hıristiyan Mukabelesi “ani ölüm”le,
uyarmadan, sonuç olarak dini hazırlanmaya olanak verecek bir
 çağrı yapılmaksızın gelen bir ölümü kastediyor. Merhametli yol-
 daşlarının on iki filintasından çıkan mermileri yüreğinde, göğ-
 sünde toplamak için diz çöken zavallı isyankâr, Sezar’ın kastet-
 tiği anlamda, en ani bir ölümle ölmüş oluyor; bir vuruş, güçlü bir
 çırpınış, bir (belki de bir *değil*) inilti, sonra her şey bitiyor. Ama
 Mukabeledeki anlamıyla, isyankârın ölümü, ani olmaktan uzak-
 tır: önce suçu, hapsedilmesi, yargılanması, hüküm giyişiyle ce-
 zanın yerine getirilmesi arasındaki süre, bütün bunlar yazgısına
 değgin ayrı ayrı uyarılar sağlıyordu ona– bütün bunlar, yazgıyı
 ağırbaşlı bir hazırlıkla karşılamaya çağırıyordu onu.

Burada, bu keskin sözel farklılıkta, bir kutsal Hıristiyan Ki-
 lisesinin, Tanrıdan, kadının ölen zavallı çocukları adına, bir
 ölüm yatağında mümkün son büyük ayrıcalığı ve farkı –bu bü-
 yük denemeyi karşılamak için dertsiz bir hazırlık fırsatını– onla-
 ra bağışlamasını dileyişindeki inançlı içtenliği hemen anlıyoruz.
 Herhangi bir şekilde ölüm kaçınılmaz olduğuna göre, ölme şe-
 killerindeki bir değişiklik olarak ani ölüm, hem Romalıların hem
 de Hıristiyanların kastettiği anlamda, her insanın değişik yaradı-
 lışına göre çeşitli biçimlerde cevaplandıracağı bir seçim sorunu
 önermektedir. Bu arada, ani ölümün hiçbir kuşku duyulamaya-
 cak bir yanı, değişik bir şekli vardır: o, şehadetlerin en rahatsız
 edici olanıdır –yani, bir tür acele ettiren, kaçırın ve farkına varı-
 lamayacak kadar küçük bir kurtulma fırsatı sunan (ya da sunar
 gibi görünen) koşullar altında insanı şaşırtır. Yüz yüze gelinen
 tehlike ne denli ani olursa olsun, böyle bir kaçışın gerçekleştiri-
 lebileceği bir çaba olması gerekir. *Bu* bile, bütün telaşın boşa
 çıkmaya yazgılı görüldüğü en son durumda bu iğrenç acele et-
 me zorunluluğu bile; bu acı bile bir tek durumda– yani, çağrı, sırf
 kendini koruma içgüdüüne değil, sizinkinden başka, rastlantıy-

la *sizin* korumanıza terk edilmiş bir yaşam adına, vicdana yapıldığı bir durumda –iğrenç bir öfkeyle karşılaşabilir. Yalnızca size ait bir hizmette başarısız olmak, yıkılmak, bir dereceye kadar bağışlanabilir bir şey gibi görülebilir; aslında, bağışlanabilir yanı yoktur ama. Fakat Tanrının, aniden bir başka kişinin – yaşamla ölüm kapıları arasında korkudan titreyen bir hemcinsinizin-son yazgısını sizin ellerinize bıraktığı durumda başarısız olmak; bu, duygulu bir vicdanı olan bir insanın gözünde, acımasız bir cinayetin zavallılığıyla, kanlı bir belanın zavallılığını birbirine karıştırabilir. Hayal ettiğimiz bu olaya göre olası bir ölüme, ama ufak bir başarısızlıkla ya da gücünüzün korkakça tükenmesiyle kendi kendinizi katil olarak ilan edeceğiniz anda ölmeye çağırılmışsınız. Çaba göstermeniz için göz açıp kapayıncaya kadar zamanınız vardı, ve bu çabanız yararsız olabilirdi; ama böyle bir çaba düzeyine yükselmeniz, sizi ölümden olmasa bile, son veda görevinize ihanet etmiş biri olarak ölmekten kurtarabilirdi.

Burada hayal edilen durum, insan doğasının derinliklerinde gizlenmiş, pusuya yatmış bir çıbanı ortaya çıkarıyor. İnsanlar genellikle böyle korkunç denemelerle karşılaşmaya çağırılmazlar. Ama gizilgüç olarak ve belli belirsiz anahatlarıyla, böyle bir deneme belki de bütün insanların doğalarında gizliden gizliye kımlıdır durumdadır. Böyle bir deneme, düşlerimizin gizli aynasında, belki de her birimize karanlık bir biçimde yansıtılır. Çocukluktan çok iyi bildiğimiz, hani o, bir aslanla karşılaşma düşü, umudun ve umuttan doğan gücün gittikçe zayıflayıp tükenmesiyle o değişmez son; aslanın önünde yere serilme, insan doğasının gizli zayıflığını açığa koyar –kendine karşı derinde yatan yalanını gösterir–, sınırsız ihanetini belgeler. Bu düşü görmeyen bir tek kişi yoktur belki aramızda; belki de bu düş, insanın acıklı yazgısı yoluyla, kuşaklar boyu her birimiz için Cennet bahçelerindeki ilk günaha çağrıyı yineler. Bu düşte her birimize, kendi bireysel istencimizin zayıf noktalarını hedef almış bir yem sunulmaktadır; bir kez daha, onu bir ören lüksünün köleliğine çağırın bir tuzak kurulmuştur; bir kez daha, insan ilk Cennet'te olduğu gibi kendi seçimiyle oradan atılır; yine, sonsuz bir yinelenmeyle, yaşlı dünya, gizli mağaralarından, evladının zayıflığı üzerine feryatlarını gönderir göklere. “Doğa, bulunduğu yer-

den, bütün yapıp ettiklerini bir bir sayarak,” yine “her şey yitip gittiği için ah! vah! eder”; ve yine, Tanrıya sonsuz karşı çıkıştan dolayı üzüntülü, göklere ters ah! vah!’lar yinelenir. Düşler dünyasında her birimizin kendi adına, ilk haddini bilmezliği onaylaması da olasılık dışı değildir. Düşlerde, belki de gece yarısı derin uykudaki birinin bir an bilinçte parıldamış, ama her şey biter bitmez bellekte kararmış, gizli bir çatışmanın etkisi altında, gizemli ırkımızın çocuklarından her biri, ilk kovuluş ihanetini kendi yönünden tamamlar.

Metnimizde *Ani Ölüm* üzerine bu düşlemlere vesile olan, içindeki dehşet özellikleriyle o denli akıldan çıkmaz, göz önüne serdikleriyle o denli görülmeye değer olan bu olay, Waterloo’dan sonraki ikinci ya da üçüncü yaz, ben gecenin en sessiz bir saatinde Manchester ve Glasgow posta arabasının sürücü yerinde yapayalnız bir seyirci olarak otururken geldi başıma. Ayrıntılı koşulları anlatmayı gerekli buluyorum, çünkü bunlar ancak bir tek olaylar zincirinde olabilecek türden şeylerdir. O günlerde, birçok kırsal postaneyle olan çapraz ve yanlamasına iletişim ağı, ya zorunluluktan ya da sistemin bozukluğundan, öyle düzenlenmişti ki, ana kuzeybatı postası (yani, *giden* posta) Manchester’a vardığında birkaç saat durmak zorunda kalıyordu; kaç saat, anımsamıyorum; altı ya da yedi, sanırım; ama sonuçta, posta, her zamanki seyrine uygun olarak gece yarısına doğru kuzey yolculuğuna yeniden başlıyordu. İç karartıcı bir otelde uzun bir süre alıkonmaktan sıkılınca, gece saat on bir civarında temiz hava almak için dışarı çıktım; postaya rastlamayı ve postanede eski yerimi yeniden almayı kuruyordum. Ama ay henüz çıkmadığı için ortalık hâlâ karanlık, caddelerse o saatte bomboş olduğu için, bu yüzden yol soracak kimse de olmadığından yolumu kaybettim ve postaneye gece yarısından bir hayli sonra varabildim, ama (sabaha kadar Westmorland’de olmam benim için çok önemli olduğundan) postanın karanlıkta parlayan kocaman yuvarlak gözlerinde şansımın henüz yitmediğinin bir kanıtını görünce rahatladım. Vakit çoktan geçmişti; ama, ne olduysa olmuş, posta yola çıkmaya hazır bile değildi daha. Sürücünün yanındaki yerime çıktım, palto Bridgewater Arms’da nasıl kaldıysa öylece duruyordu yerin-

de. Tıpkı bir deniz kâşifinin yapacağı şekilde bırakmıştım onu oraya. Hani, keşfettiği karanın sahiline bir bayrakçık dikip bırakır da, orayı bütün insan ırkına yasak eder ya, ya da bütün Hıristiyan ve putatapar dünyaya, mendilini bu bakir toprak üzerine sonsuza kadar kalmak üzere dikmiş olduğunu en iyi dilekleriyle bildirir ya, onun gibi. Bundan böyle, alttaki toprağın merkezine dehliz açmak hakkı da dahil üstteki atmosferin tavanına kadar, *jus dominii* ilan eder orayı; öyle ki, bu uyarıdan sonra ister atmosferin üst tabakalarının da üstünde, ister yeraltındaki dehlizlerde el yordamıyla yürüyor, isterse toprağın üzerinde bağdaş kurmuş cesaretle oturuyor görülen herkes, sınırı geçmiş muamelesi görecektir –yani, o sadık köleleri; adı geçen mendilin sahibi tarafından kışına tekme yiyecek, ya da başı kesilecektir, o andaki koşullar neyi gösteriyorsa. Benim durumumdaysa, paltoma saygı gösterilmemiş, *jus gentium* benim kişiliğimde gaddarca ihlal edilmiş olabilirdi– çünkü, hava ahlaki doğruluğun en büyük dostu olduğundan, insanlar karanlıkta karanlık işler çevirir. Ama o gece benden başka dış yolcu yoktu; böylece, başka zaman olsa büyük bir olasılıkla işlenecek olan suç, bir suçlu olmadığı için ateş almamış oldu.

Arabaya çıkınca bir parçacık afyon aldım, iki yüz elli mil yol yapmıştık şu ana kadar – yani, Londra'ya yetmiş mil uzaklıkta bir noktadan. Afyon almamda olağanüstü bir şey yoktu. Ama işe bakın, arabacı yerinde birlikte oturduğumuz kişinin, arabacının özel dikkatini üzerime çekti. *Bunda* da olağanüstü bir şey yoktu. Ama rastlantıyla, ve güzel bir rastlantıyla, bu arabacının, gövdesinin iriliğiyle bir azman, bir canavar olduğuna, yalnızca bir gözü olduğuna çekti dikkatimi. Aslında Vergilius daha önceden söylememiş miydi:

*Monstrum horrendum, informe, ingens
cui lumen ademptum.*

Adam aşağıdaki noktaların her birinde koşullara uyuyordu: 1, bir canavardı; 2, korkunçtu; 3, şekilsizdi; 4, çok iriydi; 5, gözü'nün biri yoktu. Ama neden hoşuma gitsindi *bu*? *Binbir Gece Masalları*'ndaki Kalenderlerden biri olsaydı ve merak yüzünden iş-

lediği suçun cezasını bir gözüyle ödemiş olsaydı, onun bu talih-sizliğinden sevinmeye ne hakkım olabilirdi *benim?* Sevinmedim; hak etmiş olsa bile, hiç kimsenin cezalandırılmasından zevk duymamışımdır. Ama bu kişisel belirtiler (No. 1, 2, 3, 4, 5) bir anda, onun, güneyde birkaç yıl posta arabası sürücülerinin en ustası olarak tanıdığım eski bir arkadaşımın aynı olduğunu gösteriyordu. Bütün Avrupa'da, arabanın altı atını da, dipsiz bir uçurumun bir ucundan öbürüne uzanan *Sırat Köprüsü* – Muhammet'in o korkunç köprüsü, kenarlarında korkuluk diye bir şeyin olmadığı, kıldan ince – kılıçtan keskin köprü – üzerinde sürebilecek (eğer böyle *biri* varsa) adamdı o. İşindeki ustalığının, inatçı bir sineği en öndeki atın başından uzaklaştırmak gereği dışında, kırbaç gereksiz kıldığını görünceye kadar, *Cyclops Mastigophorus*, Kırbaçlı Kyklop diye çağırıyordum onu; o andan sonra Yunanca adını *Cyclops Diphrelates*'a (Arabacı Kyklop) değiştirdim. Ben ve tanıdığım başka kişiler, onun kişiliğinde diphrelatic (arabacılık) sanatını inceliyordu. Ey okuyucu, başla beni, bilgiçlik taslamıyorum, ama çok zarif bir sözcük bu. Bir de, bunu bir *gage d'amitié*²⁰ olarak kabul et benden – yani, bir farkı savunurken mantığın doğruluğunu savunan, ya da anlama kolaylığı yönünden bir uçurumu dolduran hiçbir sözcük, hiçbir zaman bilgiççe değildi ve *olamaz*.

Fazladan ücret ödemiş olmama karşın, bir öğrenci olarak, onun gözünde pek saygın bir yerim olmaması üzülmenecek bir şeydi. Benim değerimi görememesi onun bildiğinden şaşmaz namusluluğunu (ama dikkat edin, anlayışını değil) gösteriyordu. Onun bu özel durumda saçmalığını, gözlerinden birinin olmayışını a verelim. Kuşkusuz, onu benim değerlerime kör yapan şey *buydu*. Bununla birlikte, karşılıklı konuşma sanatında kendisinin kamçı tutan eli kadar yetenekli olduğumu kabul ediyordu. Bu son durumda, karşılaşmamız keyifli oldu. Ama Kyklop'un ne işi vardı burada? Hekimler kuzey havasını mı salık vermişlerdi ona, neydi işin aslı? Kendiliğinden yaptığı açıklamalardan anladığıma göre, Lancaster'da karar aşamasında olan bir hukuk davasıyla ciddi bir ilişkisi vardı; belki de, davasına bir çağrı aldığı anda hemen orada bulunabilmek amacıyla bu göreve aktartmıştı kendini.

Bu arada, niçin duruyorduk? Yeteri kadar beklememiş miydik burada? Ah, bu geciken posta, bu geciken posta idaresi! Bu konu üzerinde *benden* ders alamazlar mı? Bazıları *beni* geciktirici diye çağırır. Ama sen tanıksın, ey okuyucu, ne zamandır posta idaresini bekleyip duruyorum burada. Posta idaresi, akli başında olduğu bir an, elini kalbine koyup da, bir gün olsun beni bekleyip beklemediğini düşünmez mi? Neredeler? Muhafız, paket servisinde, savaşın, rüzgârın, havanın neden olduğu düzensizliklere bağlı, yabancı postalarda büyük bir aşırı birikme olduğunu, şu ana kadar ne denli çok çalışılırsa çalışılsın bunun hiçbir işe yaramadığını söylüyor. Öyle görünüyor ki, postane, *fazladan* bir saattir, Glasgow'un halis buğdaydan mektuplarını dövmek ve onları bütün o aradaki küçük küçük kasabaların çerçöpünden ayıklamakla meşgul. Sonunda bitirdiler. Muhafız, borunu çal! Elveda, Manchester! senin postaneciyüzünden bir saat yitirdik; yine de, gerekli bir şikâyet nedeninden, özellikle de atlar için yararlı olan böyle bir nedenden vazgeçmek niyetinde değilsem de, benim için alttan alta yararlı oldu bu, çünkü kaybedilmiş bu saati saatte bir mil fazla yaparak bundan sonraki sekiz dokuz milde kapatmaya (yapabilirsek tabii) zorlayacak bizi. Sonunda yoldayız, saatte on bir mil yapıyoruz; şimdilik Kyklop'un gücünde ya da ustalığında bir değişme görmüyorum.

O zamanlar, Manchester'dan Westmorland'in (yasal olmasa bile) gerçek başkenti olan Kendal'a, her biri on bir millik yedi konak vardı. Manchester'dan saymaya başlanırsa bunlardan ilk beşi Lancaster'da son buluyor; bu da Manchester'ın elli beş mil kuzeyi, Liverpool'dan tamı tamına aynı uzaklık oluyor. İlk üç konak Preston'da son buluyor (aynı addaki öteki kasabalardan ayrılması için, *Mağmur* Preston deniyor buna); Liverpool ve Manchester'dan gelip kuzeye giden ayrı ayrı yollar orada birleşiyor.²¹ Bizim gece serüvenimizin temeli, gelişmesi ve sonu işte bu ilk üç konakta yatıyor. İlk konak yolunda, Kyklop'un ölüm-lü olduğunu anladım; uykunun sarsıcı etkisi altına girmişti, daha önce hiç kuşkulandığım bir şeydi bu. Bir insan kötü uyku alışkanlığına bırakırsa kendini, Apollon'un kendisinin gün doğurmadaki (aurigation) bütün ustalığı –yani Şafak'ın atlarıyla bütün düşüncelerini gerçekleştirmesi– artık hiçbir şey kâr et-

mez ona. “Ah, Kyklop!” diye bağırdım, “ölümlüsün sen. Dostum, horluyorsun.” Bununla birlikte, ilk on bir mil boyunca bu zayıflık –bütün Pagan Pantcon’unda aynı zayıflığın olduğunu söylemekten üzüntü duyuyorum– ancak kısa sürelerle kendini ele verdi. Uyanınca, hemen bir özür buluyordu kendine; durumu düzelteceğine, yaklaşmakta olan felaketlere karanlık bir yol açıyordu bu özrüyle. Lancaster’da mahkemenin yaz oturumlarının devam ettiğini anımsatıyordu bana. Sonuç olarak, üç gün üç gece sırtı yatak görmemişti. Gün boyunca, ilgili olduğu davada tanık olarak çağrılmasını bekliyordu, ya da en önemli anı kaçırmam korkusuyla, dava vekillerinin pastoral gözetiminde diğer tanıklarla birlikte içiyordu. Geceleyin, ya da denizde gece nöbetinin tutulduğu saatlerde araba sürüyordu. Bu açıklamayla hiç kuşkusuz uyku sersemliğini anlatmak istiyordu, ama bir bakıma onu daha da tehlikeli hale getiriyordu. Bu zayıflığa karşı günlerce direndikten sonra, sonunda şu andan başlayarak kendini ona bırakıyordu. İkinci konak yolunda uyuklaması daha da arttı. Üçüncü konağın ikinci milinde nihayet tehlikeli çağrıya hiç karşı gelmeksizin teslim oldu. Bütün o direnci, bu ezanın ağırlığını arttırmaktan başka şeye yaramamıştı. Yedi atmosferlik uyku bastırmıştı üzerine; bizim değerli muhafızımızsa, tabloyu tamamlamak üzere, “Güller Arasında Aşk” şarkısını davetsiz ve alkışsız belki otuz kez söyledikten sonra, intikam alır gibi terslenerek uykuya bıraktı kendini; kuşkusuz arabacının gibi derin değil, ama zararı dokunacak kadar derin bir uykuya. Böylece, sonunda, Preston’dan yaklaşık on mil uzaklıkta, Majestelerinin Londra ve Glasgow posta arabasının sorumlusu olarak ve saate en az on iki mil yaparken buldum kendimi.

Bu görev savsaklamasını düşünüleceğinden daha az suçlu hale getiren, yargı oturumları süresince yolların durumuydu. O zamanlar, kalabalık Liverpool’un, bir de çok nüfuslu kırsal bölgelerden oluşan geniş çevresiyle birlikte kalabalık Manchester’ın hukuk işleri, eski usule göre Lilliputlular Lancaster mahkemesine giderdi. Bu eski geleneksel usulü bozmak için, 1, güçlü yerleşik çıkarlarla bir çatışma, 2, yaygın bir yeni düzenlemeler sistemi, ve 3, yeni bir parlamenter statü gerekiyordu. Ama bu değişiklik –tıpkı şimdi de bazı şeylerde olduğu gibi– henüz

düşünce halinde olduğu için cyaletin güneyinden kuzeyine doğru yılda iki kez²² öyle büyük bir dava akını olurdu ki, gönderilen iki yargıç en azından iki hafta boyunca soluksuz çalışırdı. Bunun sonucunda da, bütün yol boyunca böyle bir hizmete uygun her at, farklı davaların tarafları olan çok sayıda insanı taşımaktan bitkin düşerdi. Dolayısıyla, gün batımında, insanlardaki ve atlardaki bu aşırı yorgunluk yüzünden, yol derin bir sessizliğe gömülürdü. Komşu cyalet, geniş York'taki çekişmeli seçimlerde görülen yorgunluk ve bitkinliği saymazsak, İngiltere'de böyle ateşli bir şamatadan sonra böyle bir sessizliğe tanık olunmamıştır.

Bu olayda, yol boyunca her zamanki sessizlik ve ıssızlık egemendi. Ne bir nal sesi, ne bir tekerlek sesi duyuluyordu. Gece de gürültüsüz yollardaki bu sahte güvenlik lüksünü güçlendirmek istermiş gibi garip bir şekilde güven verici ve huzurluydu. Kendi yönümden, tehlike olasılıklarına karşı hafifçe uyanıksam da, o ezici sessizliğin öylesine etkisinde kalmıştım ki, derin bir düşünme bırakmıştım kendimi. Aylardan Ağustos'tu; doğum günüm de Ağustosun ortalarına rastlıyordu. Düşünceli her insana ağırbaşlı ve çoğu kez üzünçlü²³ düşünceler esinlendiren bir şenliktir bu. Benim doğum yerimdi bu cyalet; insanoğlunun geçmişte ya da bugün bilebildiği hiçbir toprak, buranın güney bölgeleri kadar ağır, ezeli bir çalışma lanetine uğramamıştır; bu lanet, kölelerde ya da madende çalışan suçlularda olduğu gibi insanların yalnızca bedenini esir almakla kalmamış, ateşli iradelerine de işlemiştir. Dünyada hiçbir yerde bu kadarcık bir toprak üzerine, her gün bu kadar insan emeği sürülmezdi, hiçbir zaman da sürülmemiştir. Yargı oturumlarının bu özel mevsiminde, Lancaster'a giren ve çıkan, bütün gün, cyaleti yukardan aşağıya arşınlayarak normalde günbatımına yakın sessizliğe kavuşan, bir yabancıнын gözüyle kaçma kovalama denilebilecek bu korkunç kasırga, (çalışma metropolü ve kalesi olarak Lancashire'in bu her zamanki özelliğiyle birleşince) düşünceleri, dinlenmek gibi, o kadar çaba ve üzüntüden sonra o mübarek istirahata geçiş gibi tam ters bir hayale çevirmezlik edemezdi; insan yüreğinin ta derinindeki emeller, gizli sığınağına koşar gibi, sessiz sakin, hiç durmadan bu sona doğru yürümüyor muydu! Solumuzdan yuka-

rıya doğru denize yaklaşıyorduk; bu koşullar altında, orada da aynı mutlu dinlenme genel durumu tekrarlanıyor olmalıydı. Deniz, atmosfer, ışık... her biri bu evrensel dinginlikte bir orkestra parçasını çalıyordu. Ay ışığı ile şafağın ilk utangaç titreyişleri birbirine karışıyordu bu sırada; ormanları ve tarlaları örten, kırmıtsız ve düşsel, hafif gümüşümsü bir pus, bu karışımları, yumuşak saydam bir örtü ile çok daha ince, çok daha güzel bir birliğe götürüyordu. Dışarda, bizim atlarımızın ayak sesleri dışında ses yoktu. Onlar da yolun kumlu kenarında koşarken çok az gürtütlü çıkanyordu. Bulutlarda ve yeryüzünde aynı görkemli erinç egemendi; bir öğretmen alçağının, olağanüstü yüce düşüncelerimizi, çocukluğumuzun düşüncelerini yıkmak için elinden geleni yapmış olmasına karşın, atmosferin de bir sonu olduğu gibi bir saçmalığa hâlâ inanmıyoruz. Yalancıkıtan kırırdayan dudaklarımızla ne yeminler edersek edelim, yeryüzü ile tepemizdeki gökyüzünün derinlikleri arasında, o büyük uçurumu arşınlayan hava alanları olduğuna ta yürekten hâlâ inanıyoruz, sonsuza kadar da inanmalıyız. Hâlâ, babasının evinde *her bir* odayı korkusuz dolaşan ve kendilerine hiçbir odanın kapalı olmadığı çocukların güveni içinde, biz, böyle gecelerde bazan bir saat süreyle göze görülen Şabbat görüntümü içinde, yeryüzünün bu dertle dolu topraklarından yukarıya, Tanrının sandallarına yükseliyoruz rahat adımlarla.

Buna benzer şeyler düşünürken, birden ters bir sesle uyan-dım, uzakta, yolda bir hareketten gelir gibiydi. Bir an havada asılı kaldı; korkuyla dinledim; sonra kayboldu. Ama duyulur duyulmaz, atlarımızın hareketinin hızlandığını da korkuyla gördüm. On yıllık deneyim, hareketin nasıl değerlendirileceğini öğretmişti gözlerime; artık saatte on üç mille koşturduğumuzu gördüm. Soğukkanlılık numarası yapamam ben. Tersine, iş eyleme gelince, korkarım ki, bu nitelikten acınası ve utanılası bir biçimde yoksunumdur. *Eyleme* geçme işareti çakınca, kuşku ve şaşkınlık titreyişleri, anlaşılmaz karanlık anıların suçlu ağırlığı çöker gücüm üzerine. Ama öte yandan, *düşünce* ile ilgili bendeki bu uğursuz yetenek yok mu, bir felaket olasılığına doğru daha ilk adımda, bütün gelişimini görürüm onun; olanların kaynağında, çok kesin ve çok ani bir şekilde tümüyle genişlediğini, yayıldı-

ğını götürürüm; o korkunç cümlelerin daha ilk hecelerinde sonunu okurum. Kendimiz için korkuyor değildim. Büyüklüğümüz ve hızımız, herhangi bir çarpışma tehlikesine karşı *bizi* afsunlayacak gibiydi. Ayrıca, yüzlerce tehlike atlatmıştım; yaklaştığını görmek dudakları uçuklatırdı, ama sonradan, her şey olup bittikten sonra anımsayınca gülerdi insan; görünen ilk yüzü korku, son yüzüyse şaka gibiydi – çünkü çıkarlarımıza dayanır bütün endişeler. İçten içe hissediyordum, posta arabası, kendini korumasına bırakmış olan bana ihanet edecek şekilde yapılmamıştı ya da öyle göstermiyordu. Ama karşılaşabileceğimiz herhangi bir araba bizimkine bakarak zayıf ve hafif olabilirdi. Bir de durumumuzdaki o kötü yanlış fark ettim – yolun yanlış tarafındaydık. Ama o zaman denilebilir ki, karşı taraf da, eğer varsa böyle bir şey, yanlış tarafta olabilir; ve iki yanlış bir doğru yapar. Olası değildi *bu*. Bizi yolun sağına çekmiş olan aynı neden –yani, ortadaki taşla döşenmiş kısmın tersine yumuşak, çiğnenmiş ince kumun rahatlığı– ötekilere de çekici görünmüş olabilirdi. Dolayısıyla, iki araba, pekâlâ, yolun aynı tarafında birbirine karşı yol alıyor olabilirdi; ve tabii, yasal olarak bize ait olmayan bu taraftan öbür tarafa geçmemiz beklenirdi *bizden*.²⁴ Hâlâ yanık duran lambalarımız bizim uyanık olduğumuz izlenimini verebilirdi. Bizimle karşılaşan her yaratık da *quartering*²⁵ yönünden *bize* güvencibilirdi. Bütün bunları, beklenti zincirinin halkaları bin misli fazla olsa bile, birinden öbürüne geçerek, ya da zorla, ya da birbiri ardından değil de bir anlık korkunç sezgi çakışıyla gördüm.

Belki de önümüzde toplanmakta olan bu devamlı fakat hızlı kötü beklentiler altında, ah! nasıl üzücü, korkulu bir giz, nasıl bir acılı iç çekişti bu havada asılı kalan, uzaktan uzağa bir tekerin sesi işitilince! Bir fısıltıydı bu –belki de dört mil uzaktan gelen bir fısıltı– önceden görülmüş olduğu için daha az kaçınılmaz olmayan; bilindiği için de çaresi olmayan bir yıkımı gizlice bildiriyordu. Bu çığmın atların fırtına gibi koşuşlarını kontrol altına almak için ne yapılabilirdi, kim yapabilirdi bunu? Uyuklamakta olan arabacının ellerinden dizginleri alamaz mıydım? İy okuyucu, bu işi yapabileceğini düşünüyorsundur. Sizin neler yapabileceğinizi tartışmıyorum şimdi. Ama, arabacının eli, kalçasına öyle sımsıkı yapıştıktı ki, olanaksızdı bunu yapmak. Kolay, öyle

mi? O zaman Şu tunçtan binici gövdesine bakın. Zalim binici, o gemi iki yüz yıldır atının ağzında tutuyor. Lütfen, bir dakikacık çıkarın yuları da ağzındaki köpükleri yıkayın öyleyse. Kolay, öyle mi? O zaman, Şu imparatorluk sürücüsünü atından indirin bana, Charlemagne'nin Şu mermer ayaklarını Şu mermer üzengilerden sökün bana.

Önümüzdeki sesler kuvvetlendi, Şimdi tekerlek sesleri olduğu daha belirgindi. Kim ve ne olabilirdi bu? Tek atlı bir köy arabasının pazar acelesi miydi? Bir yaylının gençlik sevinci miydi? İnsanı aylak aylak dolaştıran üzüñç müydü, ya da yarıştıran neşe mi? Şu ana kadar duyulan belli belirsiz sesler, uzaktan, hareketi belirlemeye yetmeyecek kadar aralıklı geliyordu çünkü. Yolcuları, her kimse, uyarmak için bir Şeyler yapmak gerekiyordu. Asıl sorumluluk karşı tarafın üzerinde, *bizeyse* –vay bana, vaylar bana! ki *biz* dediğim, afyon sersemi, üflesen yıkılır benden ibaretti– uyarı sorumluluğu düşüyor. Ama yine de nasıl yapılacaktı bu? Muhafızın borusunu çalamaz mıydım? Bunu düşünür düşünmez, arabanın üstünde muhafızın oturduğu yere doğru sokulmaya başlamıştı bile. Ama daha önce sözünü ettiğim, arabanın üstünde yığılı duran yabancı gazeteler yüzünden, üç yüz mile yakın dışarda yolculuk etmekten ayaklarına kramp girmiş biri için zor hatta tehlikeli bir girişimdi bu. Neyse ki, ben bu iřle uğraşırken fazla zaman harcamadan, bizim çılđın atlar savrularak yolda keskin bir dönüş yaptı ve çarpışmanın olacağı, felaketin damgalanacağı son konak açıldı önümüzde. Görünüşe göre her Şey bitmişti. Yargıcılar kurulu karşıda oturuyordu, dava görülmüştü, yargıç kararını vermişti, yalnızca jüri henüz kararını vermemişti.

Önümüzde, bir ok gibi dümdüz belki altı yüz yarda boyunda bir yol uzanıyordu; her iki yandan düzgün bir çizgi halinde yükselen gölgelik ağaçlar tepede birleşerek yola bir katedral geçidi özelliğini veriyordu. Bu ağaçlar günün ilk ışıklarına daha koyu bir heybet katıyordu, fakat bu Gotik geçidin öteki ucunda kamyıştan yapılmış çıtkırıldım bir tek atlı yaylıyı fark edecek kadar ışık vardı; içinde bir delikanlı, yanında genç bir hanım vardı. Ey genç bayım, nerelerdesiniz? Söylediklerinizi bu genç bayanın kulağına fısıldamanız mutlaka gerekiyorsa –bu denli yalnız

bir saatte ve yolda söylediklerinize kulak misafiri olabilecek kimse yokken— dudaklarınızı onunkilere yaklaştırmanız gerekmiyor mu? Arabacık saatte bir mille tıngır mıngır gidiyor; içindekilerse, sevgiyle o denli dalmış ki birbirine, doğallıkla başlarını önlere eğmişler. Onlarla sonsuzluk arasında, bütün insani hesaplamalara göre, ancak bir buçuk dakikalık bir zaman var. Aman tanrım! ne yapacağım? Konuşarak ya da yaparak, nasıl bir yardım sunabilirim? Gariptir, masalı dinlemekten öte bir şey yapmayan birine gülünç de gelebilir, ama geriye kalmış olan tek kaynağı harekete getirmek için *İlyada*'dan bir esin gerekiyordu bana. Ama öyleydi de. Birden Akhilleus'un bağırtısını ve doğurduğu etkiyi anımsadım. Pallas'ın desteğindeki Peleus oğlu gibi bağırabilir miydim? Hayır; ama o anda, bütün Asyalı savaşçılara tehlikeyi haber verecek o bağırtıya ihtiyacım yoktu; düşüncesiz iki genç insanla bir yaylı atının yüreklerine korku salacak bir bağırtı yeterliydi. Bağırdım —genç adam işitmedi beni. İkinci bir kez bağırdım— bu kez işitti, çünkü başını kaldırdı.

İşte yapabileceğim her şeyi yapmıştım, daha fazlası gelmezdi elimden. Benimkisi ilk adımdı; ikinci adımı atmak genç adama düşüyordu; üçüncüsüyse Tanrıya. Eğer diyordum, bu yabancı, yürekli biriye, yanındaki genç kızı gerçekten seviyorsa —veya sevmiyor da, erkek denebilecek her insanın omuzlarına düşen, korumasına emanet edilmiş bir kadın için elinden geleni yapma zorunluluğunu hissediyorsa— onu korumak için en azından bir çaba gösterecektir. Eğer *bu çaba* işe yaramazsa, bu çabayı gösterdiği için fazla bir şey yitirmiş, ya da zalim bir ölümle ölmekten fazla bir şey yapmış olmayacak; yürekli bir erkeğe yakışan bir ölümle ölecek, tehlikeyle yüz yüze ve kolu boş yere kurtarmaya çalıştığı kadını sarmış olarak. Ama savaşmaksızın görevini savsaklayıp da hiçbir çaba göstermezse, bu alçakça korkaklığından dolayı daha az şey yitirmiş olmayacak. Ölecekse ölecek: niçin olmasın? Dünyadan bir korkak eksilmiş, üzülmeye değer mi? Hayır, acıma duygularımızı boşuna harcamayalım, bırakın yok olsun; böylece, bütün üzüntümüzü, şimdi, erkeğin en küçük bir başarısızlığı üzerine, ölümlerin en vahşisiyle —dua bile etmeye zaman bulamadan; yetmiş saniye içinde— Tanrının yargı iskemlesinin karşısında olacak olan çaresiz kızın yazgısına ayırmış olacağız.

Ama korkak çıkmadı o; kendisine yapılan ani çağrıya o da aynı anda yanıt verdi. Üzerlerine gelmekte olan felaketi gördü, duydu, anladı; felaketin kara gölgesi üzerine çullanmıştı; onunla baş edip edemeyeceğini ölçüyordu şimdi. Ah! ulusların günde bir şiline alıp sattığını gördüğümüzde, cesaret ne denli adi bir şey gibi görünür gözümüze ah! korkunç bir çağrı, bir insanı, yaşam okyanusunun derinlerinde, bir kasırganın önünde koşar gibi, kızılca kıyamet bir bunalımın baş döndürücü doruğuna taşıdığı anda cesaret ne yüce bir şey gibi görünür gözümüze; iki yol açılmıştır önünde ve işitilebilir bir ses şunları söylemektedir: “Bir yol umuda uzanmakta; sen ötekini seç ve sonsuza kadar ağ-la!” O zaman bile, çevresindeki bütün o deli saçmalarının ortasında ve tehlikeden çılgına dönmüş insan, duruma göğüs gerebilirse; Tanrıyla bir anlık yalnızlığa çekilebilir de *Ondan* öğüt alabilirse, ne büyüktür o zafer!

Yabancı, kendisine kalan yetmiş saniyenin, kim bilir belki de yedisi boyunca, yaklaşan çatışmadaki her öğeyi arayıp değerlendirmek istemiş gibi, yüzünü bize çevirdi kımıldamaksızın. Yetmiş saniyesinin beşinde daha, büyük bir amaç üzerinde derin düşünceye dalmış biri gibi, kımıldamadan durdu. Beş saniye daha, belki, sonsuz kuşklar içinde ona en iyi seçimi gösterecek bir ışık arayarak, üzüntü içinde dua eden biri gibi gözlerini yukarı dikmiş öylece oturdu. Sonra birden ayağa kalktı; dimdik durdu öylece; ve dizginlere kuvvetle asılarak ve atının ön ayaklarını yerden keserek, arka ayaklarının mihverinde öyle bir çevirdi ki onu, küçük lüks araba bizimkine hemen hemen dik bir duruma geldi. Buraya kadar durum düzelmemişti; ikinci bir adım olasılığına doğru ilk adımın atılmış olması dışında. Bundan öte bir şey yapılmazsa, hiçbir şey yapılmış olmayacaktı; çünkü küçük araba, değişik bir yönde de olsa, hâlâ yolumuzun tam ortasında duruyordu. Ama şu anda bile çok geç kalınmış olmayabilirdi; yetmiş saniyenin on beşi hâlâ tüketilmemiş duruyordu; güçlü bir sıçrayış yolu boşaltmaya yarayabilirdi. Accle et öyleyse, accle! Uçup giden anlar hatırına. Uçuyor *onlar*. Ah, davran, davran benim cesur delikanlım! atlarımızın zalim toynakları için; *onlar* da accle ediyor! Anlar hızla uçuyor, atlarımızın toynakları onlardan da hızlı. Ama insanın gücü yetiyorsa, korkma

ondan yana; güvenilir biriymiş ki, korkunç görevine atıldı; güvenilir bir atmış ki, onun emrine uydu. Yabancından, sesle ve elle bir vuruş, bir uyarı, atın bir hamlesi, bir çiti aşyormuş gibi bir sıçrayış, uysal yaratığın ön ayaklarını yolun tepesine ya da kemer yaptığı yere indirdi. Küçük lüks arabanın yarısından büyük kısmı bizim dev gibi yükselen gövdemizden kurtulmuştu: o heyecan içinde ben bile görmüştüm *bunu*. Ama batan gemi insan yüklüyse, öbür geminin kazadan kurtulup güvenle yüzüyor olmasının pek anlamı yoktur. Arabanın arka kısmı kesin kaza çizgisinin gerçekten gerisinde miydi? Hangi güç yanıtlayabilirdi bu soruyu? Bir bakış, insanın düşüncesi, meleğin kanatları, bunlardan hangisi, soruyla yanıt arasını bir anda silip birini öbüründen ayıracak kadar hızlı olabilirdi? Işık, bizim tek atlı yaylının kurtulma çabaları üzerine o fatihçe varışımızdan daha kesintisiz bir biçimde yürümez ışık yolu üzerinde. *Bunu* delikanlı da açıkça hissetmiş olmalıydı. Sırtı şimdi bize dönüktü; tehlikeyle, göz yoluyla ilişki kuramazdı artık; koşum takımlarımızın korkunç gürültüsü, *kendisinin* yapacak bir şeyi olmadığını, her şeyin bitmiş olduğunu çok gerçek olarak anlatmıştı kulaklarına. Daha o zaman, yazgıya boyun eğerek çabalamayı bırakmıştı; belki de yüreğinin ta derininden fısıldıyordu, “Tanrım, sen ki göklerde-sin, benim yeryüzünde başladığım işi sen yukarda bitir.” Hiçbir değirmenin su kanalında su, bizim o amansız hızımızla yanlarından geçişimizden daha hızlı akamazdı. Geçişimiz sırasında onların genç kulaklarında kudurmuş kasırgalar çınlamış olmalıydı! O anda bile, büyük bir çarpışma gürültüsü duyulmuştu. Ya arabanın okuyla, ya da soldaki atımızın sağrısıyla küçük tek atlı yaylının sağdaki tekerine çarpmıştık; araba çapraz şekilde duruyordu, soldaki tekerle tam paralel olacak kadar ilerlememişti. Çılgınca geçişimizin rüzgârı dehşetle yankılanıyordu havada. Neden olmuş olabileceğimiz yıkımı görmek için dehşetle fırladım yerimden. Oturduğum yüksek yerden aşağıya, geriye, olayın geçtiği yere baktım; gördüklerim, bir anda kendi öyküsünü anlattı, bütün ayrıntıları bir daha silinmemek üzere kalbime işledi.

Şimdi artık geçmiş gitmiş olan acının haritası şöyleydi. At, ön ayakları orta yolun taş döşeli zirvesi üzerinde, kımıldamaksızın duruyordu. Ölüm acısının, bütün grubun içinde yalnızca ona

dokunmadığı düşünülebilirdi. Küçük kamış araba –belki kısmen tekerleklerin son harekette şiddetle bükülmüş olmasından, kısmen de bizim darbemizin şiddetinden– insanın duyduğu korkuyu, dehşeti o da duyarmış gibi, sarsıntı ve titreyiş içinde kıpırdıyordu. Delikanlı titremiyordu, sarsılmıyordu da. Bir kaya gibi oturuyordu yerinde. Ama *onunkisi*, dehşetle donup kalmış olan heyecanın hareketsizliği idi. Çünkü hâlâ çevresine bakmaya cesaret edemiyordu; çünkü biliyordu ki, hâlâ yapacak bir şey kalmışsa, bunu yapmaya gücü yoktu artık. Ve artık güvende olup olmadıklarını kesin olarak bilmiyordu henüz. Ama kadın!

Ama kadın – Aman tanrım! o görünüm bir gün düşlerimi terk eder mi, onun o kalkışı, yerine çöküşü, çöküşü ve kalkışı, kollarını delice göklere açışı, gücü tükenmiş, yalvararak, çıldırmış gibi, umutsuzluk içinde havada hayali bir nesneye tutunmuşu? Ey okuyucu, ayrıntıları sen getir gözünün önüne; o eşi benzeri olmayan durumun ayrıntılarını anımsayıp sana anlatmak acı veriyor bana. Bu çok güzel yaz gecesinin sessizliğinden ve derin erincinden –bu tatlı ay ışığının, şafak aydınlığının, düş aydınlığının acıklı karışımından– bu gurur okşayıcı, fısıltılı, mırıltılı aşkın erkekçe sevecenliğinden –ormanlardan ve tarlalardan gelir gibi aniden– havanın, bir vahiydeymişçesine açılan bölmelerinden gelir gibi aniden – yerden ayaklarının önünde açılır gibi aniden, o taçlı hayalet: Ölüm, dehşetinin bütün takım taklavatıyla, ve sesindeki o kaplan kükremesiyle, çağılayan taşkınları gibi sıçradı onun üzerine.

Anlar sayılmış, çabalar bitmiş, sahne kapanmıştı. Bizim uçan atlarımız göz açıp kapayıncaya kadar gölgeli geçidin sonuna götürmüştü bizi; arabamız bir dik aç yapmış, daha önceki yönümüzde ilerliyorduk; yolun kıvrımı görüntüyü bir anda gözlerimizden uzaklaştırdı ve sonsuza kadar düşlerimin içine sürükledi.

III. DAHA ÖNCEKİ ANI ÖLÜM TEMASI ÜZERİNE KURULU DÜŞ-FÜĞÜ

Oradan

*O tatlı sesleri çıkaran aletlerin sesi
Duyuluyordu, arp'ın ve orgun; tellerine
Ve duraklarına basan görülüyordu; o uçan dokunuşu
Bütün ölçüleriyle canlı; alçağı da, yükseği de,
Kaçıyor ve izliyordu çaprazlama, yankılanan füğü.*

KAYBOLMUŞ CENNET, KİTAP XI.

Tumultuosissimamente

Ani ölüm duygusu! bir zamanlar gençlikte senin sakıntı belirtilerinin gölgelerinden²⁶ okuduğum ve yorumladığım duygu! Mezarla bağlarını parçalayan kadının şeklini (kiliselerdeki mezarlar arasında görmüştüm) alan panik vecdi – bükülmüş ayağı, yukarı çevrili gözleri, birbirine kenetlenmiş yakaran elleriyle mezarının yıkıntılarında öne doğru yekinmiş kadının İyonyalı yüzünün – bir daha dönmek üzere topraktan yukarı yükselmeye çağırarak boruyu bekleyerek, gözleyerek, titreyerek ve yakararak! Ah, o derin uçuşunun bir adım uzağında korkudan titreyen insanlığın o dehşet içindeki görünümü! Rüzgârın kanatları üzerinde yarışan ateşten çelengin önünden kuruyarak büzülüp çekilen bir şerit gibi, geriye dönen, bozguna uğrayan görüntü ey! Onca kısa dehşet sarası, bu yüzden midir ölemediğin? Birden karanlığa gömülüştün, bu yüzden midir üzgölü ölüm

gölgelerini düşlerin o göz kamaştırıcı mozaikleri üzerine döküşün hâlâ? Bir kez işitilmiş, bir daha işitilmemiş o çok acılı müzik parçası, ne oldu sana, ki birbiri ardından gelen engin akortların ara ara yükseliyor tüm o uyku dünyalarından, ve kırk yıl sonra hiçbir şey yitirmiyor dehşetinden?

II

Bak, işte yaz – büyük yaz! Yaşamın ve yazın hiç kapanmayan kapıları apaçık duruyor karşıda; ve bir bozkır gibi sakin ve yeşil okyanus üzerinde, o acıklı görünümdeki kadın ve ben yürüyorsunuz. O, bir masal filikası üzerinde, bense üç ambarlı bir İngiliz gemisinde. Her ikimiz de bayram mutluluğu esintisi almaya çalışıyoruz ortak ülkemizin topraklarında, bu eski sulak park içinde, İngiltere'nin yaz kış, güneşin doğuşundan batışına kadar, bir avcı olarak keyfini çıkardığı yolsuz, izsiz okyanus avında. Ah, arasında filikanın dolaştığı tropik adalar üzerinde nasıl bir bitkisel güzellik ormanı gizliydi ve birden ortaya çıktı! Onun güvertesinde insanlardan nasıl bir deste çiçek; birlikte dans eden, müzik ve güzel kokular ortasında, orman çiçekleri ve bağbozumundan kocaman asma demetleri ortasında, doğa ilahileri ve tatlı kız gülüşlerinin yankıları arasında ağır ağır *bize* doğru sürüklenen ne sevimli genç kadınlar, ne soylu genç erkekler. Filika ağır ağır yaklaşıyor bize, neşçyle selamlıyor bizi ve güçlü pruvamızın gölgesi altında sessizce gözden kayboluyor. Ama o sırada, sanki göklerden bir işaret gelmiş gibi, müzik, ilahiler ve kız gülüşlerinin tatlı yankısı, hep birden susuyor. Nasıl bir belaya çattı filika, neyle karşılaştı, ne çıktı karşısına? Dostlarımızın başına gelen bela bizim korkunç gölgemiz içinde mi pusuya yatmıştı yoksa? Ölümün gölgesi bizim gölgemiz miydi? Bir yanıt bulabilmek için pruvanın üzerinden baktım; ne göreyim! filika boşalmış; şenlik ve şenlikçiler yok olmuş; bağbozumunun şanı toza toprağa bulanmış; orman çiçekleri bütün güzellikleriyle denizlere bırakılmış, tanıksız, kanıtsız. “Ama neredeler,” tayfalarımıza döndüm, “çiçekten sayvanlar ve salkımlar altında dans eden o güzel kadınlar nerede? *Onlar-*

la dans eden soylu genç erkekler nereye kayboldu?" Yanıt, yanıt yoktu. Ama birden direğin tepesindeki adam, çehresi korkuyla kararmış, bağırdı, "Rüzgâr içine ileri! Filika üzerimize geliyor, yetmiş saniye içinde o da batacak."

II

Rüzgâr içine baktım, yaz gitmişti. Deniz sallanıyordu, birikmiş öfkeyle çalkalanıyordu. Yüzeyine koyu sis adacıkları oturmuştu, kemerler ve uzun katedral geçitleri halinde birleşiyorlardı. Bunlardan birinden aşağı, bir fırkateyn, tatar yayından fırlamış bir okun ateşten hızıyla, çaprazlama bizim gidiş yolu muza doğru geliyordu. Güvertemizden biri, "Bunlar deli mi?" diye bağırdı. "Belalarını mı arıyorlar?" Ama bir anda, tam bize yaklaşmışken, şiddetli bir akıntının ya da yerel bir girdabın itisiyle seyri değişti ve bir çarpma olmaksızın geldi geçti. Yanımızdan geçerken, ta yukarılarda, çarmıklar* arasında filikanın sahibi kadın duruyordu. Denizler kötü niyetle açıldı önünde onu içine almak için, arkasından dağ gibi köpük dalgaları koşuyordu, iri iri dalgalar onu yakalamaya can atıyordu. Ama o, uzaklarda, denizin ıssızlığı içine girmişti bile: peşinde öfkeli deniz kuşları ve çıldırtıcı dalgalar, uluyan fırtınanın önünde giderken hâlâ gözle izleyebiliyordum onu; yanımızdan geçtiği andaki gibi, rüzgârın önünde dalgalanan beyaz giysileriyle çarmıkların arasında ayakta dururken hâlâ görüyordum onu. İşte oradaydı, saçları darmadağın, bir eliyle halat takımını sımsıkı yakalamış yükseliyor, batıyor, çırpınıyor, titriyor, dua ediyordu; orada fersahlarca izledim onu, peşinde koşan dalgaların kızgın dorukları ve fırtınanın öfkesi ortasında dikilirken; sonunda, uzaktan kötü niyetli bir gülüş ve alaycı bir ses duyulunca, her şey, sürükleyici sağnaklar içinde sonsuza kadar gizlendi; ondan sonra, ne zaman, nasıl oldu, bilmiyorum.

* Gemilerde ana direkleri (gabya çubuklarını) vandan tutan halatlar. (Ç. N.)

III

Tanıdık bir sahile demir atmış bir teknede uyurken, kesti-
rilemeyen bir uzaklıktan, şafaktan önce ölen ölülere ağlayan tat-
lı ölüm çanları uyandırdı beni. Sabah karanlığı ağarmaya başla-
mıştı; ve onun yaydığı loş aydınlık içinde, başının çevresinde
büyük bir şenlik için hazırlanmış beyaz güllerden bir çelenkle,
yapayalnız kıyı boyunca büyük bir acele içinde koşan bir kadın
gördüm. Panik içinde koşuyordu; peşinde korkunç bir düşman
varmış gibi ikide bir dönüp arkasına bakıyordu. Ama, ben kıyı-
ya atlayıp önündeki bir tehlikeye karşı uyarmak için onu izle-
meye başlayınca, heyhat! bir başka tehlikeden kaçarmış gibi
benden de kaçmaya başladı; bense önündeki, insanı içine çeken
yumuşak kumları haber vermek için boşuna bağırıp duruyor-
dum. Gittikçe hızlanarak koşuyordu; kayalık bir burnu dönüp
gözden kayboldu; bir anda ben de döndüm kayalığın köşesini,
ama başını örtmekte olan hain kumları görebildim ancak. Bede-
ni daha şimdiden gömülmüştü kumlara; yalnızca güzel genç ba-
şı ve onun çevresindeki beyaz güllerden taç, merhametli göklerle
görülebiliyordu; en sonunda da, yalnızca beyaz mermerden
bir kol görülüyordu. Sabahın ilk saatlerinde alacakaranlıkta bu
güzel genç başı karanlığa gömülürken gördüm –başının ve hain
mezarının üzerinde yukarı uzanmış çirpınan, sarsılan, çıkmaya
çalışan, sanki bulutlardan aşağı uzanmış sahte, aldatıcı bir eli ya-
kalamaya çalışan bu mermer kolu gördüm; onun sönmekte olan
umudunu, sonra da sönmekte olan umutsuzluğunu dile getiren
bu mermer eli gördüm. Baş, taç ve kol hepsi gömülmüştü; so-
nunda, zalim kum dalgaları bunların üzerini de örttü; ve yeryü-
zünde bu güzel genç kıızı anımsatacak, benim kimsesiz gözyaş-
larımdan ve de ıssız denizlerden, yeniden, bu kez daha yumu-
şak yükselen ölüm çanlarından başka bir şey kalmadı; gömül-
müş çocuğun mezarı üzerinde, onun kurumuş şafağı üzerinde
bir ölüm ilahisi okuyordu çan sesleri.

Yere oturdum, ve şafaktan önce, yeryüzünün, anamızın iha-
netiyle ölenlerin anısına insanların döküp dökebileceği bütün
gözyaşlarını döktüm gizlice. Ama gözyaşları ve çan sesleri, sanki
birçok ulustan gelen bir bağırışla, sanki büyük bir kralın topçu-

larından gelen ve vadiler boyunca hızla ilerleyen ve dağlardaki yankısı uzaklardan işitilen bir gürlümeyle birden kesildi. Kulakımı, dinlemek için yere doğru çevirirken, “Sus!” dedim –“sus!– bu, ya didinmelerin, çabaların bir anarşisidir, ya da” –sonra daha dikkatle dinledim ve başımı kaldırırken fısıldadım– “ya da, hay allah! sonuncu olan *zaferdir*, bütün didinmeleri, çabaları silip süpüren zafer.”

IV

O anda, kendimden geçmiş durumda, karaların ve denizlerin üzerinde uzak bir krallığa götürüldüm ve bir zafer arabasının üzerine, başlarında defne dallarından taşlar taşıyan yoldaşlar arasına kondum. Bütün karaların üzerine oturmuş yaklaşan geceyarısı karanlığı, bizi merkez almış, durup dinlenmeden çevremizde dolanıp duran büyük kalabalıkları bizden gizliyordu; onları işitiyorduk, ama göremiyorduk. Bir saat içinde, büyüklüğü yüz yıllarla ölçülecek haberler ulaşmıştı bize; bunlar, gözyaşlarından, huzursuz ilahilerden, ve yeryüzü korolarıyla orkestralarından yankılanan *Te Deum*'lardan başka bir dille anlatılamayacak kadar acıyla doluydu, neşeyle doluydu. Bu haberleri bütün uluslar arasında yayma ayrıcalığı bizde, defne dallarıyla süslü arabada oturanlardaydı. Bizim bedensel yorgunluk diye bir korku bilmeyen öfkeli atlarımız, karanlığın içinden duyulabilir işaretlerle, hırıltılar ve ayak vurma sesleriyle daha şimdiden, geç kaldığımızı yüzümüze vuruyordu. Neydi bu geç kalmamızın nedeni? Bir gizli sözcük bekliyorduk, şimdi artık ulusların sonsuza kadar gerçekleşmiş olan umuduna tanıklık edecek bir sözcük. Gece yarısı geldi bu gizli sözcük; *Waterloo ve Geri Dönmüş Hıristiyanlık*'tı bu! Çarpıcı sözcük kendi ışığıyla parlıyordu; önümüzde gidiyordu; en öndeki atlarımızın başları üzerinde yol alıyor ve geçtiğimiz yollar üzerine altın bir ışık saçıyordu. Kentler, gizli sözcük kendilerine ulaştınca kapılarını ardına kadar açıyordu. Nehirler, üzerinden geçtiğimizin farkındaydılar. Bütün ormanlar, biz sınırları boyunca koşarken, gizli sözcüğe saygılarından titriyordu. Ve karanlık anlıyordu onu.

Gece yarısından iki saat sonra büyük bir manastıra yaklaştık. Bulutlara kadar yükselen kapıları kapalıydı. Ama önümüzde koşan çarpıcı sözcük altın ışığıyla onlara ulaştığında, menteşçeleri üzerinde sessizce geriye çekildiler; ve bizim takım uçarcasına bir dötrnalla katedralin büyük geçidine girdi. Dosdoğru daldık içeri; her altarda, yolumuzun sağ ve de sol tarafındaki küçük hücrelerin ve tapınma yerlerinin içinde, sönmekte ya da titremekte olan ışıklar, uçarak yanlarından geçen gizli sözcükten duydukları sevinçten ışıldamaya başlıyordu yeniden. Katedralin içinde kırk fersah koşturmuş olmalıydık, sabah ışığının gücü henüz bize ulaşmamıştı ki, orgun ve koronun hava dehlizlerini gördük önümüzde. Oyma, kabartma süslemelerin tepesinde, pencere süslerinin aralarındaki düzlüklerde kurtuluş ilahileri söyleyen; artık, bir zamanlar babalarının döktüğü gibi gözyaşı dökmeyen; ama ara ara, kuşaklara ilahiler söyleyen beyaz giysili koristler bulunuyordu:

Söyle kurtarıcının övgüsünü her dilde,

ve uzaklardan yanıt alıyorlardı,

Bir zamanlar gökyüzünde ve yeryüzünde söylendiği gibi.

Şarkılarının sonu gelmiyordu; baştankara gidişimiz de ne duruyor, ne hafifliyordu.

Böylece, seller gibi akıyorduk –böylece katedral mezarlarının *Campo Santo*'su²⁷ üzerinden bir düğün sevinci içinde uçuyorduk– birden, ta uzakta ufkun üzerinde geniş bir mezarlığın yükseldiğini fark ettik; yeryüzündeki kavgalarının yorgunluğunu çıkaran savaşçı ölümler için kutsal katedralin tam içinde kurulmuş mezar taşlarından bir kent. Erguvan rengi granittendi mezarlık; ama, ilk dakikada, ufuk üzerinde erguvani bir leke gibi uzanıyordu, aradaki mesafe o denli uzaktı. İkinci dakikada, türlü değişimler içinde titredi, teraslar ve olağanüstü yükseklikteki kulelere dönüştü, o denli hızlıydı yürüyüş. Daha üçüncü dakikada, o korkunç dötrnalımızla kentin eteklerine girmiş bulunuyorduk. Her yanda büyük lahitler yükseliyordu, kuleleri ve kulecikleri, iri iri gölgelerle, yanıt veren hücrelere geri çekilen ortadaki büyük geçidin kenarları üzerinde mağrur adımlarla ilerliyordu. Her lahit üzerinde sayısız kabartma görülüyordu; savaşların ve savaş alanlarının kabartmaları, adı sanı unutulmuş çağların savaşları, dünün

savaşları; doğanın nicedir yaralarını kapattığı, tatlı unutuş çiçekleriyle kendisiyle uzlaştırdığı savaş alanları; hâlâ öfkeli ve ceset yığınlarıyla kıpkızıl savaş alanları. Terasların uzandığı yerde koşuyorduk; kulelerin büklüm yaptığı yerlerde biz de dönüyorduk. Atlarımız, her köşeyi bucağı kırlangıç uçuşuyla sıyrıp dönüyordu. Uçan arabamız, karaların denize uzanan burunlarının çevresinde dolaşan kabarmış nehirlere gibi, ormanların en gizli köşelerine girip çıkan kasırgalar gibi, karanlığın labirentlerini birer birer çözen ışıktan daha hızlı, çevremizde uzanan toz toprak içinde dünyevi tutkuları taşıyor, savaşçı içgüdüleri tutuşturuyordu; çoğu kez, Crécy'den Trafalgar'a Tanrının yanında uyuyan soylu atalarımızın tozu, toprağı. Artık son lahite ulaşmıştık, son kabartmayla göğüs göğüseydik, ucu bucağı olmayan ortadaki geçitte ok gibi uçuşumuzu tamamlamıştık. Bu geçitten çıkarken, uzaktan, çiçekler kadar kırılgan bir arabanın içinde bizi karşılamak üzere bize doğru gelen bir kız çocuğı gördük. Önünde giden duman, arabasını çeken yavru geyikleri gözden gizliyor, ama oynadığı deniz kabuklarını ve tropik çiçekleri gizleyemiyordu; yüce katedrale ve onun sütunlarının güçlü bedenlerinden aşağı ona bakan yavru meleklerle güvenini dile getirdiğı tatlı gülümsemeleri gizleyemiyordu. Tam karşımızdan geliyordu; tam karşımızdan bize doğru sürüyordu arabasını, sanki hiçbir tehlike yokmuş gibi. "Ah çocuk," diye bağırdım, "Waterloo'nun fidyesi mi olmak istiyorsun? Herkese sevinçli büyük haberler taşıyan bizler sana yıkım getiren ulaklar mı olmalıyız?" Bunu düşününce dehşetle ayağı fırladım; o zaman, bu düşününce verdiği dehşetle, bir kabartma üzerine oyulmuş olan biri de ayağı fırladı. Ölmekte olan bir Borazandı bu. Savaş alanında heybetle yükseldi ayakları üzerinde; ölüm acısı içinde, borusunu askısından çıkardı ve taştan dudaklarına götürdü; bir kez çaldı, bir kez daha çaldı; ah çocuk! *senin* kulaklarında, ölüm siperlerinden gelen bir bildiriydi bu. O anda derin gölgeler düştü aramıza, ve ilkel bir sessizlik. Koro kesti şarkısını. Atlarımızın ayak sesleri, koşum takımlarımızın korkunç şingirtisi, tekerleklerimizin iniltisi korkutmuyordu artık mezarları. Kabartma dehşetle çözülmüş, yaşama kavuşmuştu. Bizler, o denli yaşam dolu olan bizler, biz erkekler ve ateşli ön ayakları havaya, hiç bitmeyecek dörtlüye kalkmış atlarımız, dehşetle don-

duk, kabartmaya dönuştük. Sonra boru üçüncü kez çaldı; bütün nabızlar üzerindeki mühürler kalktı; yaşam ve yaşam coşkusu yeniden eski kanallarına hücum etti; koro, fırtınaların ve karanlığın örtülerinden fırlar gibi parlak büyüklüğüne yeniden kavuştu; atlarımızın gürleyişleri günaha çağrıyı yeniden mezarlara taşıdı. Geçitten yavaş yavaş çekilmekte olan bulutlar orayı bomboş bırakınca önümüzde, dudaklarımızdan bir çığlık fırladı –“Nereye kayboldu çocuk?– ufacık çocuk Tanrıya mı ulaştı?” İşte! uzakta, geniş bir oyukta üç büyük pencere bulutlara yükseliyordu; ve onların tepeleriyle aynı düzeyde, insanın ulaşamayacağı bir yükselikle, som sumermerinden bir altar yükseliyordu. Onun doğru yüzündeyse kızıl bir ayla titreşiyordu. Şimdi pencerelerin *içinden* akan, kızarmakta olan şafaktan gelen bir ayla mıydı bu? Pencerelerin *üzerine* çizilmiş şehit resimlerinin kırmızı giysilerinden mi? Kanlı yeryüzü kabartmalarından mı? Birden, orada, kızıl parıltı içinde bir kadın başı belirdi yavaş yavaş, daha sonra da bir kadın figürü. Çocuktaki bu –kadın boyunda bir çocuk. Altarın boynuzlarına yapışmış, sesi çıkmadan duruyordu– batıyor, yükseliyor, çıldırmış gibi, umutsuzluk içinde; gece gündüz altardan yukarı doğru akan kalın günlük dumanları gerisinde, ateşli vaftiz kurnası ve onu ölüm vaftiziyle vaftizlemiş olması gereken o korkunç varlığın gölgesi duman içinde görünüyordu. Ama kızın yanında onun iyilik meleği diz çökmüştü, kanatlarıyla yüzünü gizliyordu; ağlıyor, onun için yalvarıyordu; kız dua edemeyince, dua ediyordu; onun kurtuluşu için gözyaşları döküp Tanrıyla çekişiyordu; bir de, kanatlarını açıp ölümsüz çehresini gösterince, gözlerindeki parıltıda gördüm ki, Tanrıdan kurtarmıştı onu sonunda.

V

Güçlü füğün acısı o zaman tamamlandı. Orgun, hâlâ arada bir homurdanan altından boruları –bulutlar ve tütsü dalgaları arasında parlayarak– akıl sır ermez pınarlardan gelir gibi, yürek sarsıcı müzik sütunları çıkarıyordu. Koro ve karşı-koro hızla, meçhul seslerle doluyordu. Ölmekte olan Borazan, utkulu sevginle ve kaybolmakta olan acıyla sen de karıştın bu tantanaya;

boru ve yankı –ayrılık aşkı ve ayrılık acısı– o heybetli *sanctus* ilahisinde yerini aldı. Ah mezarın karanlığı –meleğin gözlerindeki nurun kızıl altardan ve ateşli vaftiz kurnasından, gelip aradığı– gerçekten senin çocukların mıydı bunlar? Yüzyılların gömme törenlerinden eksiksiz sevinç seslerine yükselen yaşamın tantanası, gerçekten Ölüm şenlikleriyle mi karıştı? İşte! o büyük katedralin içine, yetmiş fersah geriye baktığımda, Tanrıya birlikte şarkı söyleyen, birlikte insan kuşaklarına şarkı söyleyen canlıları ve ölüleri gördüm. Bütün şenlik kalabalıkları, düşmanın peşinden koşan ordular gibi, tek adım ilerliyordu. Başımızda defne dallarından taşlar katedralden geçmekte olan bizlere yetiştiren ve bizimkinden çok daha büyük gürültülerle sarıp sarmaladılar bizi, bir giysiyle sarar gibi. Kardeş kardeş yürüyorduk; yaklaşan şafağa, kaybolan yıldızlara; ta yücelerdeki Tanrıya şükrederek –yüzünü bir kuşak boyu kalın savaş bulutlarıyla gizledikten sonra yeniden yükseliyordu, Waterloo Campo Santo’sundan Barış görüntüleri içinde yükseliyordu; senin için ey genç kız, seni dile gelmez ölüm acısıyla kararttıktan sonra birden merhamete gelen ve senin meleğinin yanı başına gelmesine izin veren, hat ta sonsuza kadar gizlenmesi gerekirken ancak bir an olsun bana gösterdiği yüzünde, ey meçhul kız kardeş! Kendi cömertliğini gösterme fırsatı bulmuş olan Tanrıya şükrederek. Uykuda hayaller içinde bin kez gördüm senin, önünde gizli sözcük, arkanda mezar orduları koşarken, altın şafağın kapılarından girdiğini, batarken, yükselirken, çıldırmış gibi, umutsuzluk içinde seni, bin kez gördüm uyku dünyalarında seni, peşinde Tanrının melekleri, fırtınalar içinden, ıssız denizlerden, bataklık kumların karanlığı içinden düşlerden ve düşlerdeki korkunç vahiylerden geçerken; ancak sonuncusunda, muzaffer kolunu bir uzatışıyla yıkımdan O kurtarabilirdi seni, ve senin kurtuluşunda renklerle donatabilirdi Tanrı sevgisinin sonsuz dirilişlerini!

HAAŞİYE

İngiliz Posta Arabası. Bu küçük yazı, ilk düşünceme göre, *Suspiria de Profundis*'in bir bölümünü oluşturuyordu; bir anlık bir kararla, ondan ayırmakta ve ayrı olarak yayımlamakta ikircim göstermedim, çünkü daha geniş bir bütünün içindeki yerinden alınıp çıkarıldığında bile yeterince anlaşılabilir bir şeydi. Fakat şaşırarak gördüm ki, bir iki eleştirmen, konuşma sırasında dikkatsizlikle değil de, bile isteye yazıya dökerek, bütünün anlamını kavrayamama ya da onun çeşitli bölümleri arasındaki bağın halkalarını izleyememe yetersizliği gösterdi. Bu eleştirmenler benim mantığımı nasıl çözemediye, ben de güçlüğün nerede olduğunu öyle anlayamıyor ya da anlam belirsizliğinin nerede pusuya yatmış olduğunu bulamıyorum. Ola ki, böyle bir davada kayıtsız ve tarafsız bir yargıcı olmaya bilirim. Bu yüzden bu küçük yazının, benim ilk tasarıma göre, kısa bir taslağını çizecek, sonra da yazının yazılışı sırasında bu tasarımın ne derece göz önünde tutulduğuna karar vermediyi okura bırakacağım.

Otuz yedi yıl, ya da daha uzun bir zaman önce, bir rastlantı, gecenin, unutulmayacak kadar kasvetli bir gecenin en sakin bir saatinde, korkunç bir sahnenin tek tanığı yaptı beni: İki genç insan, en korkunç bir biçimde ani bir ölüm tehditi altındaydı, benimse, içinde buldukları tehlikeyi en ivedi biçimde onlara bildirmek dışında bir şey gelmiyordu elimden; ama bu olanağı bile, ancak onlar felaketin gölgesi altına girdiklerinde, ölümlerin en korkuncuyla aralarında ancak ve ancak yetmiş saniye, fazla değil, kalmışken bulabildim.

Bu yazının bütününe, doğal bir açılım olarak içinden çıktığı ve yayıldığı sahne buydu, ana çizgileriyle böyleydi. Bu sahne, “Ani Ölümün Hayali” başlıklı İkinci Bölümde ayrıntılı olarak anlatılıyor.

Fakat bu korkunç sahneden gelen bir dehşet ve ani irkilme hareketi, sahnenin bütününe getirdi, düşlerime, çok geçmeden de birbiri ardından gelen düşler zincirine yerleştirdi ve idealleştirdi. Posta arabasının arabacı yerinden görüldüğü şekliyle gerçek sahne, bir füg parçası kadar gürültülü ve değişken bir düşe dönüştü. Bu sıkıntılı düş, “Daha Önceki Ani Ölüm Teması Üzerine Kurulu Düş-Fügü” başlıklı Üçüncü Bölümde ayrıntılı olarak veriliyor. Posta arabasının üzerinden görebildiğim şey – orada, ölüm sessizliği içinde hareket ederken tanık olduğum, o görülesi eylem ve tutku, acı ve korku savaşımı– çarpışma anı yaklaştıkça yaşamla ölüm arasında böyle korkunç bir yok olma noktasına kadar sıkışan bu düello. Sahnenin bütün bu parçaları, çağrışım yasasına uyarak, posta arabasının çevresini saran daha önceki ve kalıcı ayırıcı özelliklerle, birleşiyordu; o zamanlar bu özellikler ilk olarak, daha önce eşine rastlanmamış hızda, ikinci olarak, atların gücünde ve güzelliğinde, üçüncü olarak, büyük bir ulusun hükümetiyle olan resmi ilişkide, dördüncü olarak, büyük politik olayları, özellikle de daha öncekilere benzemeyen bir kavga sırasındaki büyük çatışmaları bütün ülkeye duyurmak ve yaymak gibi nerdeyse kutsal bir işlevde yatıyordu. Bu onursal farklılıkların tümü İlk Bölümde ve Giriş Bölümünde ayrıntılı olarak anlatılıyor (“Hareketin Görkemi”). İlk üçü, her zaman sürmüş olan farklılıklardı; ama dördüncüsü ve en büyüğü yalnız ve yalnızca Napolyon’la savaşa aitti; Waterloo’yu çok doğal olarak düşlerin içine sokan da buydu. Anladığıma göre, Waterloo, “Düş Fügü”nde eleştirmenlerimin en az açıklayabildiği özel bir durumdu. Bununla birlikte, hiç kuşkusuz, her büyük savaş gibi bütün ulusa duyurma ayrıcalığına sahip olduğumuz Waterloo, bu ayrıcalığımızın izniyle çok doğal olarak giriyordu düşe. Eğer böyle değilse –eğer yanlış bir şey varsa– sorumlusu Düş’tür. Düş, kendine özgü bir yasadır; ikinci bir kemer göstermesi ya da göstermemesi için gökkuşağıyla yapılan bir kavga gibi. Bildiğim kadarıyla, Düşün değişen evrelerindeki her öge ya birincil ola-

rak gerçek sahnenin olaylarından, ya da posta arabasıyla ilgili ikincil özelliklerden çıkıyordu. Örneğin, katedral geçidi, yaklaşan çarpışma noktasında bir araya toplanmış olan özelliklerin öykünmeci bileşiminden çıkıyordu; yani, altı yüz yarda uzunluğunda yolun, kasvetli ışıklar altında, tepede kemerler şeklinde birleşen yüce ağaçlarıyla betimlenen yaya benzer bölümü. Yine, muhafızın borusu –tek başına alınırsa alçakgönüllü bir müzik aleti– nice büyük ulusal olayın duyurulmasında kullanılan bir alet olarak yüceltiliyor. Mermer bir kabartmadan yükselen ve mermerden borusunu kız çocuğunu uyarmak amacıyla mermer dudaklarına götüren Ölen Borazan olayı ise, hiç kuşkusuz, benim, muhafızın borusunu yakalayıp bir uyarı borusu çalmak isteyip de yerine getiremeyişimin alttan alta bana esinlendirdiği bir şeydi. Fakat en iyisini Düş bilir; Düş ise, tekrar söylüyorum, sorumlu taraftır.

DİPNOTLAR

- 1 “*Aynı şey*”: Yani, Kilise Şenlikleri takviminde, gerçek haçın (Constantine’in anası Helen tarafından) keşfi, Haç’ın *bulunuşu* olarak kaydedilir (insan, bilerek yapılmış apaçık bir alay karşısında sanabilir kendini).
- 2 “*Sonsuz mesafeler*”: Posta arabası yolcularının iyi bildiği bir olay vardı: birbirinden altı yüz mil uzaklıktaki iki noktadan aynı dakikada hareketle, biri kuzeye biri güneye iki zıt yöne giden iki posta, toplam uzaklığı tam ikiye bölen *belli* bir köprü üzerinde hemen hemen her zaman aynı anda buluşurlardı.
- 3 *baton*: Orkestra yöneticisinin değneği. Metinde Fransızca (Çev.)
- 4 *élite*: Seçkin. Metinde Fransızca (Çev.)
- 5 *salle à manger*: Yemek salonu. Metinde Fransızca (Çev.)
- 6 “*Snoblar*”, ve onun karşısı “*soylular*”, belki on yıl sonra ayakkabı yapımcıları içindeki gruplaşmalar arasında ortaya çıktı. Bu terimler, pekâlâ, çok daha eskiden de var olmuş olabilirdi; ama o sıralar halkın dikkatini üzerine toplamış olan bazı oturumlar da bir yargılama nedeniyle çok canlı ve etkili bir biçimde ilk kez ünlendi.
- 7 *ça ira*: Fransız Milli Marşından bir nakarat; “her şey iyi olacak” anlamında. (Çev.)
- 8 *Isıtma tavaları*: Yatağı ısıtmakta kullanılan, içine ateş konmuş, bir sapı ve bir kapağı olan yuvarlak bir kap. (Çev.)
- 9 “*Von Troil’in İzlanda’sı*”: Von Troil’in kitabındaki “İzlanda’nın Yılanları Üzerine” adlı çok ünlü bölüme yapılan anıştırma. Bütün bölüm şu üç sözcükten oluşmaktadır: “İzlanda’da yılan bulunmaz.”
- 10 “*Yasak yer*”: Posta hizmetinin posta arabalarına uyguladığı en sert kurallardan biri. Bütün İngiltere’de, yalnızca üç dış yolcu taşınmasına izin veriliyordu, bunlardan biri arabacı yerinde, öteki ikisiyse arabacı yerinin hemen arkasında oturacaktı; hiç kimse, hangi nedenle olursa olsun, muhafıza yaklaşamazdı; çok gerekli bir önlemdi bu; çünkü yolcu görünümü altında gizlenmiş biri, bir soyguncu, bin türlü bahancye –bunlar bazan yaratılır, ama açık yürekle yapılmış bir sohbetin çekiciliği işi her zaman daha da kolaylaştırır– muhafızın silahlarını elinden alabilirdi. İskoçya sınırını geçince, kural, dört dış yolcuya izin verecek kadar gevşerdi, ama onları oturtma şekli hiçbir biçimde değişmezdi. Biri, öncekinde olduğu gibi, arabacı yerine, öbür üçüysse arabanın tavanının önüne yerleştirilirdi, muhafızın ötekilerden biraz ayrı olan iskemlesinden kesinlikle bir hayli uzağa. Kuralda bu gevşeme, İskoçya’ya nüfusu yüzünden verilmiş bir ödündü. Nüfus yoğunluğu çok fazla olan İngiltere’de, iki ya da üç konaklık kısa mesafeler arası yolculuk eden, hesap dışı yolculardan her

zaman büyük kazançlar sağlanabilirdi. İskoçya'daysa bu rastlantılar çok çok azdı. Bu yüzden de, bu eksikliği kapatmak için İskoçya'ya fazladan bir yolcu izni verilerek denge sağlanmaya çalışılıyordu.

- 11 "*Sahte yankılar*": Evet, sahte! çünkü Desaix'nin belleğine fısıldandığı şekliyle, Napoleon'a atfedilen bu sözler, aslında hiçbir zaman edilmemişti. Bunlar, batmakta olan saffiharp gemisi Vengeur'ün çığılığı gibi, General Cambonne'un Waterloo'da övünüşü gibi, "La Garde Meurt, mais ne se rend pas," ya da Talleyrand'ın hazır cevapları gibi tiyatroya uydurmalarla aynı kategoriye girmektedir.
- 12 "*a fortiori*": Dolayısıyla, bu güçlü nedene dayanarak (Çev.)
- 13 "*resmi elbise giyen*": Genel izlenim oydu ki, uğraş kıyafeti olarak resmi elbise giymek posta arabası sürücülerinin hakkıydı. Ama yanlış bir şeydi bu. Sanıyorum, bu hak muhafaza aitti, ve önemli kamu görevlerini yerine getirmede, resmi bir işaret olarak, kişiliğinin anında tanınabilmesinin bir aracı olarak da açıkça kaçınılmazdı bu. Fakat sürücü, özellikle de sıradaki yeri onu hemen Londra ve Genel Postane ile doğrudan bağlanıyorsa, kırmızı ceketi, uzun (ya da uzun olmasa bile yorucu ve özel) hizmet yıllarından sonra yalnızca onursal bir ayırım olarak giyiyordu.
- 14 "*Turrets*": Chaucer'ı, sevecenlik, canlı betimleme ve anlatım ustalığı konularındaki eşsiz yeteneklerinden dolayı çok seven ve ona tapan biri olarak, büyük bir keyifle fark ettim ki, dizginlerin geçmesi için yapılmış küçük avadanlıkları anlatmak için torrettes sözcüğünü kullanıyor o. Tamamen aynı anlama gelen aynı sözcüğün, o delikanlılık günlerimde yakın dostluklarına kabul edilmek onuruna eriştiğim sayısız ünlü posta arabacısı tarafından da aynı şekilde kullanıldığını işittim.
- 15 "*Mr Waterton*": Okur, son kuşak içinde yaşamış olsaydı, otuz ya da otuz beş yıl kadar önce Kuzey Humberland'de eski bir aileden gelme seçkin bir köy beyefendisi olan Mr. Waterton'ın herkesin önünde, uzun potinleriyle, yaşlı, yabancı bir timsahın üzerine binip sürdüğünü, timsahın inatçı ve arsız biri olduğunu, ama bunların hiçbir işe yaramadığını anlatmaya gerek kalmayacaktı. Timsah direniyor ve çifte atmaya çalışıyordu, ama boşuna. Ağayı sırtından atmakta, karşılığını ödemeksizin sırtına binen yaşlı rezili sırtından atan Sindbad kadar yetenekli değildi, sonunda, yaşlı dalavereci jokeyi öldürüp, böylece onu dolambaçlı yoldan attan düşürmenin bir yolunu buldu (bazıları öyle düşünmese de biraz edepsizce bir yoldu bu).
- 16 "*O zamanlar*": Waterloo'dan önceki dönemden söz ediyorum.
- 17 *Attelage*: Metinde Fransızca: Koşulmuş hayvanlar dizisi (Çev.)
- 18 "*Üç yüz*": Bu ölçü, bir Amerika'ya, hele bir de düşünesizin biriye, ister istemez, gülünç gelecektir. Dolayısıyla, bir Amerikalı yazarın kendini birazcık yalan atmanın keyfine bıraktığı bir olay anımsıyorum: Tam da Amerikan büyüklük düşüncelerine göre düzenlenmiş, Thames nehrinin tantanalı hikâyesini anlatıyor bir İngiliz ve şu sözlerle bitiriyor öyküyü: "Sir, nehirlerin bu güçlü babası, önce önce yüz yetmiş millik şaşılmalı mesafeyi geçtikten sonra Londra'ya ulaşıncaya en azından dört yüz metre genişlik kazanır." Ve bu safdil Amerikalı bunu, Mississippi'nin ölçüleriyle karşılaştırmayı doğru bir şey gibi görüyor. İmdi, baştan aşağı uydurma bir hikâyeyi ciddi ciddi cevaplandırmaya değmez; yoksa, Bedlam tımarhanesinden hiçbir İngilizin, bir adada anakara nehirleri aramayı aklından geçirmeyeceği, ne de Thames'in kendine özgü büyüklüğünü yatağının uzunluğunda, ya da suyunu akıttığı toprağın genişliğinde arayamayacağı söylenebilir pekâlâ. Fakat, bu Amerikalı, o kadar saçma sapan herifin biriye, su hacminde bile Thames'le karşılaştırılmayacak bir nehrin –örne-

ğin 'Tiber'in— bu dünyada, yirmi beş yüzyıldır, kendi toprağından, ne denli suyu bol olursa olsun hiçbir nehrin henüz ulaşamadığı ölçüde sesini duyurma yolunu bulmuş olduğunu anımsayabilirdi. 'Thames'in şanı, nüfusun, oluşumunda katkısı olduğu yazgısıyla ölçülür, destek olduğu ticaretle, en büyük olmasa da en etkin su akıntısı olduğu imparatorluğun yüceliğıyle ölçülür. Bizim İngiliz posta arabalarının gidiş yolunu, Columbia standartlarına göre değil, böyle bir ölçükle değerlendirmek gerekir. Amerikalı, ülkesini göklere çıkaran bir Sibiryalının hikâyesini anımsarsa kendi değerlendirmelerinin bizim İngiliz kulaklarımıza nasıl geldiğini gözünde canlandırabilir, hikâye şöyle: "Bu zavallılar, sir, Fransa'da ve İngiltere'de herhangi bir yönde yarım mil yürümesin. hemen yiyecek bir şey, yatacak bir yer bulabileceği bir eve rastlar; oysa bizim görkemli ülkemizin soylu yalnızlığı, ıssızlığı öyledir ki, bahse girerim, dört bir yöne bin mil yürüten bir köpek, kar fırtınasından korunacak bir yer, bir çit kuşuysa kuşluk edecek bir lokmacık yiyecek bulamaz."

19 "*Pırl pırl defne dalları*": Yeşil rengin Bengal ateşlerinin etkisi altında nerdeyse ruhani bir değişikliğe uğradığını, coşkunluk kazandığını söylemeliyim.

20 *gage d'amitié*: Metinde Fransızca, dostluk belirtisi, güvencesi anlamında. (Çev.)

21 "*Birleşiyor*": Büyük harf bir Y düşünün (Pythagoras harfi): Lancaster bu harfin tabanında; Liverpool *sağ* kolun tepesinde; Manchester *sol* kolun tepesinde; Mağrur Preston, bu iki kolun birleştiği merkezde. Bu kollardan her biri otuz üç mil uzunluğunda; sapın —yani ortadaki Preston'dan kökteki Lancaster'a—uzunluğu ise yirmi iki mil. İşte siz okuyuculara bir coğrafya dersi!

22 "*Yıldı iki kez*": O zamanlar en kalabalık eyaletlerde bile ancak iki oturum yapılırdı yani, Lent Oturumları ve Yaz Oturumları.

23 "*Üzünçlü*": Bu sözcüğü, Giralduş Gambrensis'teki çok güzel bir cümleyi nasıl olduğunu bilmeden anımsamanın verdiği esine borçluyum: *suspiciose cogitationes*.

24 Doğru, yasal örneklerle saptanmış olduğu gibi, bu durumlarda yasa, bütün arabaların kraliyet arabalarıyla karşılaştıklarında ona yol vermesini emrediyordu, dolayısıyla bunlardan biri olan posta arabasına da yol vermesi gerekirdi. Fakat tehlikeyi arttırmaktan başka bir şeye yaramazdı bu, çünkü çok eksik bir şekilde duyurulmuş, çok çözümsüz bir şekilde uygulanan, dolayısıyla da her iki tarafın hareketlerini de sınırlıya sokan bir kuraldı bu.

25 "*Quartering*": Teknik bir sözcük bu, ve sanıyorum tekerlek izinden ya da herhangi bir engelden sakınmak anlamına gelen Fransızca *cartayer* sözcüğünden türetilmiş.

26 "*Sakıntı belirtileri*": Kadının büyük heyecanını ve korkusunun seyrini ve değişikliklerini birbiri ardından gelen istemsiz hareketlerinde okudum; ama bütün bunları geriden, kadının tam yüzünü, hatta yarım yamalak yandan olsun bir kerecik olsun görmeden okuduğum unutulmamalıdır.

27 "*Campano Santo*": Çoğu okurum belki de biliyordur Haçlıların soylu dindarlıklarının isteyebileceği ya da hayal edebileceği en yüksek ödül olarak Kudüs'ten bir kutsal oaktan getirilmiş toprakla inşa edilmiş, Pisa'daki Campo Santo'nun (ya da mezarlık) tarihini. İngiltere'yi tanımayan ya da İngiliz olmasına karşın İngiltere'nin katedral kentlerini tanımayan okurlara, katedrallerin iç kısmındaki mezarların çoğunlukla, üzerinde arabaların ve atların koşabileceği düz bir döşeme oluşturduğunu söylemek doğru olur; özellikle bir katedrale ait çocukluk anılarım düşüme yardımcı olmuş olabilir: İçinden yolcuların geçtiğini, yüklerin taşındığını görmüştüm, aşağı yukarı iki yüzyıl önce Londra'daki St. Paul'ün ortasından geçiyorlardı.

ISBN 975-363-134-0

6 YTL

9 789753 631341

BIBLIOTECA UNIVERSITARIA

SKB 316#10 UNL